

Оқилхон Иброҳимов

МУСИҚӢ

**Китоби дарси барои донишомӯзони синфҳои
4-уми мактабҳои таълими миёнаи умумӣ**

Нашри ҳафтуми аз нав коркарда ва такмилдодашуда

*Вазорати таълими халқи Республикаи Ўзбекистон
ба нашр тавсия кардааст*

Хонаи эҷодии таъбу нашри ба номи Фафур Фулом
Тошканд – 2020

УЎК 78 (075)
КБК 74.268.58
И14

Муқарризон:

Г. ФАНИЕВА – методисти шўъбаи фанҳои амалии Маркази таълими республика;

Ш. ҲАКИМОВА – омўзгори фанни маданияти мусиқии мактаби таълими миёнаи умумии рақами 281-уми ноҳияи Чилонзори шаҳри Тошканд.

Экспертон:

М. АҲМЕДОВ – мудири кафедраи таълими мусиқии консерваторияи давлатии Ўзбекистон;

В. ГАППАРОВА – омўзгори фанни маданияти мусиқии мактаби таълими миёнаи умумии рақами 203-уми ноҳияи Учтепаи шаҳри Тошканд.

*Аз ҳисоби маблағҳои Бунёди мақсадноки китоби
республика чоп шудааст*

Иброҳимов О.

Мусиқӣ: китоби дарсӣ барои донишомўзони синфҳои 4-уми мактабҳои таълими миёнаи умумӣ. Нашри ҳафтуми аз нав коркарда ва такмилдодашуда. О.Иброҳимов. – Т.: Хонаи эҷодии таъбу нашри ба номи Ғафур Ғулом. 2020. – 112 саҳифа.

**УЎК 78 (075)
КБК 74.268.58**

ISBN 978-9943-6112-6-9

© О.Иброҳимов
© Хонаи эҷодии таъбу нашри ба
номи Ғафур Ғулом, 2007–2020

ПЕШГУФТОР

Донишомӯзони азиз! Ҳар як халқ оҳангу навоҳо ва таронаҳои дилнавози худ, яъне мусиқии миллии худро дорад. Мусиқии халқӣ сарвати маънавиямон мебошад, ки аз санҷишҳои зиёди чандинасра гузашта, дар қалби мо ҷой гирифтааст.

Созҳои мусиқии гуногун ва навоҳои миллии аз онҳо садодиханда бошад, ана ҳамин қисми ҷудонашавандаи санъати маънавии мо мебошад.

Китоби дарсии дар дасти шумо буда ба хотири баҳраманд гардонидани шумо аз ҳамин зебогии маънавий ва сарвати бебаҳо навишта шудааст.

Дар он бо тарзи зиндагонии халқ, сурудҳои бо фаъолияти меҳнатӣ ва маросимҳову идҳои гуногун вобаста буда, оиди созҳои мусиқии милли маълумот мегиред, суруду таронаҳои нодирро мешунавед ва сурудани баъзеи онҳоро меомӯсед. Инчунин, бо сурудҳои оҳангсозон ва композиторони Ўзбекистон шинос мешавед, ки махсус барои шумоён талабагонии азиз эҷод кардаанд.

Аломатҳои шартии зеринро дар ёд доред:

— мусиқӣ гӯш кардан;	— саводи мусиқӣ;
— машқҳои шифоҳӣ;	— хониши мустақилона;
— суруд хондан;	— савол ва супоришҳо.
— бо нота сароидан;	— рамз (код)-и QR

ГИМНИ ДАВЛАТИИ РЕСПУБЛИКАИ ЎЗБЕКИСТОН

Шеъри **Абдулло Орипов**
Оҳанги **Мутал (Мутаваккил) Бурҳонов**

Тантанавор

1. *f* Ser- qu- yosh, hur o'l- kam, el-
ff ga baxt, na- jot, Sen o'-zing do'st-lar- ga yo'l- dosh, meh-ri-
p bon! Meh-ri- bon! Yash-na - gay to a- bad il-
f mu fan, i- jod, *mf* Shuh-ra-ting por - la - sin to- ki bor ja-
f hon! *ff* OI - tin bu vo - diy-lar jon O'z- be- kis -
p. ton, Aj - dod - lar mar-do-na ru - hi sen-ga yor! *f* U- lug'
ff xalq qud- ra-ti jo'sh ur- gan za- mon, *f* O - lam-ni mah- li-yo ay- la - *mf*

1.
gan di- yor! *f* 2. Bag' - ri

2.
gan di- yor!

Serquyosh, hur o'lkam, elga baxt, najot,
 Sen o'zing do'stlarga yo'ldosh, mehribon!
 Yashnagay toabad ilm-u fan, ijod,
 Shuhrating porlasin toki bor jahon!

Naqarot:

Oltin bu vodiylar — jon O'zbekiston,
 Ajdodlar mardona ruhi senga yor!
 Ulug' xalq qudrati jo'sh urgan zamon,
 Olamni mahliyo aylagan diyor!

Bag'ri keng o'zbekning o'chmas iymoni,
 Erkin, yosh avlodlar senga zo'r qanot!
 Istiqlol mash'ali, tinchlik posboni,
 Haqsevar, ona yurt, mangu bo'l obod!

Naqarot.

Oltin bu vodiylar — jon O'zbekiston,
 Ajdodlar mardona ruhi senga yor!
 Ulug' xalq qudrati jo'sh urgan zamon,
 Olamni mahliyo aylagan diyor!

ЧОРЯКИ ЯКУМ

СУРУДҲОИ ХАЛҚИ ЎЗБЕК ВА ТОҶИК

Дарси 1. Ватанамонро мадҳу ситоиш мекунем

Дар Ватани соҳиб-истиқлоламон – Республикаи Ўзбекистон санъати мусиқие, ки анъанаҳои замони нав ва қадимиро ба худ муҷассам месозад, ба таври васеъ инкишоф меёбад. Яъне, эҷоди мусиқии халқӣ, эҷоди

ҳаваскориҳои халқӣ, мероси мусиқии мумтоз (классикӣ), оҳангсозӣ, композиторӣ ва мусиқии эстрадӣ барин қабатҳо намоён мешавад. Ҳар яки инҳо, бо анъанаҳои бадеии ба худ хеле қадрноканд.

Оҳангсозон ва композиторони Ўзбекистон асарҳои хеле зиёде офаридаанд, ки Ватани соҳибистиқлоламонро мадҳу ситоиш мекунанд.

Оҳангҳои дилнишине, ки имрӯзҳо дар ин ватани азизамон садо медиҳанд, ному шӯҳрати мусиқии миллиамонро дар ҷаҳон низ намоёну машҳур мекунанд.

Дар ин бора, хусусан, аз соли 1997 инҷониб дар шаҳри Самарқанди куҳан, ки фестивали байналхалқии «Таронаҳои Шарқ» дар ҳар ду сол як маротиба баргузор мегардад, аҳамияти хеле калон дорад. Аз сабаби тадбири идонаи зерин мусиқии

миллии бебаҳоямон дар саҳнаҳои байналхалқӣ инкишоф ёфта, ба эътибори ҳамҷамъиятии дунё сазовор мегардад. Дар вақти ҳозира дар ин диёри маҳбубамон ба ҷавонон дар асоси мусиқии мумтози ҷаҳон ва миллиамон таълиму тарбия дода, дар ин бора як қатор корҳои хеле муҳим ба амал бароварда шуда истода низ басо хурсандибахш аст.

ШАКЛҲОИ МУСИҚИИ ОДДӢ (СОДДА). ШАКЛИ БАНД

Ҳар як асари мусиқӣ ба сохти муайяни худ соҳиб аст. Чунин сохти онро шакли мусиқӣ меноманд. Шаклҳои мусиқӣ аз рӯи бо кадом жанр офарида шудани асарҳо ва хурдию калониашон гуногун мешаванд. Шаклҳои мусиқии оддиро бештар дар сурудҳои халқӣ дидан мумкин аст.

Сурудҳои халқӣ одатан, дар шакли банд мешаванд. Ин шакл аз чор мисраъи шеърӣ ва аз чор оҳанги ба он мувофиқ таркиб меёбад. Ба ин, сурудҳои «Oh, layli», «Ouyjon» мисол мегардад. Инчунин, барои эҷоди мусиқии халқӣ, шакли банди нақаротнок низ воমেҳӯрад, ки дар он дар байни ҳар як банди мисраъҳои шеърӣ тағйирёбанда нақароти меомадагӣ бетағйир такрор шуда меистад. Ин гуна шаклҳо асосан ба жанри сурудҳои ялла хос аст.

- ?! 1.** Ба шаклҳои мусиқии оддӣ кадом сурудҳо дохил мешаванд?
2. Фарқияти банд ва нақаротро гӯед.
3. Муаллифони гимни давлатии Республикаи Ёзбекистон кихоянд?

Дарсҳои 2-3. СУРУДҲОИ ХАЛҚИ. ЛАПАР (БАДЕҲА)

Лапарро ду нафар (ва ё ду гурӯҳи дар рӯ ба рӯи якдигар истода) бадеҳатан, яъне бе тайёрии махсус иҷро мекунанд. Дар он тарафҳо дубайтию рубоихоро яке паси дигар бонавбат дар шакли «саволу ҷавоб» месароянд. Дар байни халқҳои тоҷикӣ ўзбек бадеҳаҳои машҳури «Ҳо, Лайлӣ-Лайлӣ», «Бобопирак», «Зар бидеҳ», «Bilakuzuk», «Oyijon», «Qoratosh» ва «Qilpillama» аз ҷумлаи чунин лапарҳоянд.

Таронаҳои бачагонаи «Мурғаки парпо ту-ту», «Чӣ газид?», «Бузакам чигӣ-чигӣ» ки дар бозиҳо иҷро мешаванд, низ хусусиятҳои бадеҳаро дар худ таҷассум кардаанд.

Баъзан ҳангоми бадеҳагӯӣ навои доира, ки дорои хусусияти рақсӣ дорад, чӯр шуда, барои бонавбат ба рақс даромадани бадеҳагӯён ва таронахонии онҳо низ сабаб мешавад.

ОҲИЖОН (МОДАРЧОН)

Ҷоннок

Лапарӣ халқии Ўзбек

O - yi - jon o - yi - jon - ey bosh - gi - nam og' -
riy - di - ya. Bosh - gi - nang - dan o - nang o'r - gil - sin
Ni - ma - lar - ga og' - riy - di - ey? Bo - zor - lar - da - bo' -
lar e - kan, Do' - kon - lar - da tu - rar e - kan,
A - na shu - ning o - ti i - pak ro' - mol O' - shan - ga og' -
riy - di - ya, O' - shan - ga og' - ri - sa - ya,
a - lam - jon, a - lam - o.

Oyijon, oyijon-ey, boshginam og'riydi-ey,
Boshginangdan onang o'rgilsin
Nimalarga og'riydi-ey?

Bozorlarda bo'lar eken,
Zargarlarda tolrar eken,
Ana sholning oti, tilla baldoq
O'shanga og'riydi-ya
O'shanga og'risa-ya, alamjon, alamo.

Лапарҳоро оҳангсозон ва композиторон ҳам иҷро мекунанд. Ба ин суруди рақсии «Bizdan sizga kim kerak?» - и Мардон Насимов мисол шуда метавонад.

BIZDAN SIZGA KIM KERAK?
(AZ MO BA SHUMO KI LOZIM?)

Шеъри **Я.Қурбонов**

Оҳанги **М.Насимов**

Тезтари миёна *mf*

Qo'- zi - choq -dek sak- ra - shib, sak - ra - shib,
di- kir di- kir o'y-nay-miz, o'y-nay-miz. *a tempo* Er- kin qush-dek
yay- ra- shib, yay- ra- shib, sho'x-sho'x qo'-shiq kuy- lay-miz,
piu mosso
kuy- lay - miz. Oq te- rak - mi, ko'k te - rak,

biz-dan siz- ga kim ke- rak?

Ay- tin-giz, kim ke-rak?

Д у х т а р о н: Qo'zichoqdek sakrashib-sakrashib,
Dikir-dikir o'ynaymiz, o'ynaymiz.
Erkin qushdek yayrashib-yayrashib,
Sho'x-sho'x qo'shiq kuylaymiz,
kuylaymiz.

Oq terakmi, ko'k terak,
Bizdan sizga kim kerak?
Aytingiz, kim kerak?

П и с а р о н: «Gulchehra kerak».

Д у х т а р о н: Maysazorda jo'sh urib, jo'sh urib,
Gijinglagan toychoqmiz, toychoqmiz.
Biz mayizni qirq bo'lib, qirq bo'lib,
Yeganlardan inoqmiz, inoqmiz.

Oq terakmi, ko'k terak,
Bizdan sizga kim kerak?
Aytingiz kim kerak?

П и с а р о н: «Gulchehra kerak».

Ҳ а м а : Bog'chamizning guliga, guliga,
Mehr qo'yib qaraymiz.
Baxmal gullar qo'ynida, qo'ynida
Kapalakdek yayraymiz, yayraymiz.

Воситаҳои ифодаи мусиқӣ

Оҳангсозон ё ки композиторон барои офаридани асари мусиқӣ аз воситаҳои ифодаи мусиқӣ ба мисли оҳанг, ритм (вазн), лад ва усул истифода мебаранд. Дар мусиқии халқҳои ўзбек ва тоҷик оҳанг ва ритм яке аз воситаҳои ифодаи муҳим ба ҳисоб мераванд. Дар ин асар оҳанг дар як овоз фикри мусиқии баён кунандаро ифода кунад, ритм бошад, овозхоро аз нуқтаи назари вақт барои ба як тартиб даровардан хизмат мекунад.

1. Оиди воситаҳои ифодаи мусиқӣ нақл кунед.
2. Муаллифони суруди рақсии «Bizdan sizga kim kerak?» кихоянд?
3. Дар кадом сурудҳои поёни лапар мавҷуд аст:
 - А. «Oyijon», «Qoraqosh».
 - Б. «Qoraqosh», «Bizdan sizga kim kerak?».
 - В. «Bizdan sizga kim kerak?», «Oyijon».

Дарсҳои 4-5. ЯЛЛА

Ялла жанре мебошад, ки аз бисёр ҷиҳатҳо, хусусан, рақси будан ва дар ҷараёни эҷод иштирок кардани гурӯҳи мусиқичиён ба лапар (ё худ бадеҳа) монандӣ дорад. Дар эҷодиёти мардуми тоҷик бештар дафсозӣ ном жанри мусиқӣ маъмул мебошад, ки бо ёрии сози мусиқии даф сароида шуда, ба ялла монандӣ дорад. Ялла бештар ба халқи ўзбек тааллуқ дорад. Агар дар бадеҳасароӣ аз ду тараф хондани иштирокчиён шарт бошад, дар ялла ягонагии шеър, тарона ва рақс афзалият дорад. Ҳамчунин, ялла аз бадеҳасароӣ бо шакли

нақаротиаш фарқи калон дорад. Дар он яккахон ба рақсу бозӣ даромада, қитъаҳои шеърро мехонад, нақаротро бошад, гурӯҳи бисёрнафара якҷоя месароянд. Ба ялласарой навоҳои рақсии доира ва ансамбли созҳои гуногуни мусиқӣ ҷӯр мешаванд.

YALLAMA YORIM (ЯЛЛАМА ЁРИМ)

Яллаи халқи ӯзбек

Тези миёна

Qal- dir - g'och qo - ra e - kan, qa - no - ti o -
 la e - kan, yosh-lik -da-gi o'r - toq - lar bir u - mr- ga
 do'st e - kan. Yal-la-ma yo - rim, yal-lo- la, yal- lo - la -
 shay - lik, o'r- toq - la - shay - lik, uch - ta - to'rt -ta
 bir bo' - lib, suh - bat - la - shay - lik.

СУРУДИ СУЛҲОҲОН

Тези миёна

Оҳанги халқӣ

То кай но-ри чанг, Сў-зо-над ча-
 хон? *tr* То кай ғар-қи хун, Чис-ми
 кў-да-кон? Бар-хез баҳ-ри сулҳ
 Эй навъ-и ба-шар. Хал-қи ҳар киш-вар,
 Аҳ-ли ҳар за-бон! Мо бе-шу-мо-рем, дар ҳар ди-ё-рем,
 Од-дӣ мар-ду-мон, ам-во-чи ко-рем. Қат-лу ғо-рат-
 Барои такрор Барои хотима
 ро, ҳам а-со-рат-ро. рат-ро.

ШАФТОЛИГА САВОЛИМ (БА ШАФТОЛУ САВОЛАМ)

Шеъри П. Мўмин

Оҳанги Н. Норхўҷаев

Шодон

Shaf-to -lim, oh, shaf - to - lim, oh, shaf- to-lim, oh, shaf- to - lim.

Qi - zi - lu oq, qi - zi - lu - oq, qi - zi - lu oq
shaf -to - lim. Ham - ma men - day se - va - di,
Shaf -to - lim...

Asta aytib, asta aytib, asta aytib, beraqol,
Seni topgan, seni topgan, seni topgan, qay olim?
Indamadi shaftolim,
Qiyin ekan savolim, Shaftolim.

Усул

Усул – яке аз воситаи муҳими ифодавии мусиқии миллии ўзбек ва тоҷик буда, он дар асбобҳои зарбӣ (доира, нағора ва ғайра) иҷро карда мешавад. Яъне, усул системаи ритмии такрории тағйирнаёбанда буда, бо асбобҳои зарбӣ ҳосил карда мешавад. Бо воситаи усулҳо ба рақсҳои, ки бо сурудҳои оҳанг ва асбобҳои зарбӣ ифода мегардад, чӯр мешавад. Одатан усул, дар асоси ду овоз сохта мешавад. Ин овозҳоро устодон «бак» ва «бум» меноманд. Овози «бак» нисбатан баланд буда, агар он ба кунҷи гарди-

бак
 $\frac{2}{4}$
бум

ши доира дар натиҷаи бо зарб задан ҳосил шавад, овози «бум» аз овози зарби дар миёни доира задан ба вучуд меояд ва он нисбат ба овози «бак» паст ҳисобида мешавад. Усулҳоро бо воситаи нотаҳо ҳам навиштан мумкин. Барои ин аз банди хати нотаи якраха истифода мебаранд. Яъне, овози «бак» ба болои хати овоз, «бум» бошад, ба зери хат бо нота навишта мешавад.

- ?! 1.** Оиди жанри ялла нақл кунед.
2. Жанри ялла аз кадом ҷиҳатҳояш аз лапар фарқ мекунад?
3. Муаллифони суруди «Shaftoliga savolim» кихоянд?

Дарсҳои 6–7. ТАРОНАҲОИ МАРОСИМҲОИ РАМАЗОН

Маросими Рамазон (моҳи солшумории ҳиҷрӣ-қамарӣ), аз рӯзи сеюми моҳи мубораки Рамазон сар шуда, бо иштироки калонсолон ва ё ҷавонон гузаронида мешавад. Иштирокчиёни маросим вақти намози хуфтан дар назди ҳар ҳавли ҷамъ шуда, таронаи «Ramazon» ё «Yo Ramazon»-ро мехонданд ва дар ҷавоби он соҳибони хона ҳар хел шириниву пухтаниҳо, ҳадяву эҳсон медиҳанд. Таронаҳои гуногуни рамазонӣ мазмунан ба ҳам наздиканд. Аз ҷумла, дар байтҳои таронаҳои рамазонӣ ба соҳибони хонадон зиндагонии хушу хонабодӣ ният карда мешавад, баъзан таронаҳои ҳазлу шӯҳӣ низ суруда хоҳад шуд.

- ⊙ **Аз таронаҳои маросими рамазон намунаҳо гӯш кунед.**
Се рӯзи рамазон дошта, омадем ба назди шумо,
Закоти рамазонро диҳед ба мо.
Ё рамазон гуфта, омадем ба дари шумо,
Писаре мисли қўчқор диҳад ба гаҳвораи шумо.

NISHOLDA (НИШОЛЛО)

Шеъри Р. Толиб

Оҳанги Д.Омонуллаева

Шодон

To'y-da, bay-ram-da, Ro'- za ay-yom-da, Tan-siq ni-shol-da,
Tor-tiq, ni-shol-da. Muz-qay-moq-dan zo'r, ma- na ya- lab ko'r.
Naqarot:
Oh-oh, ni-shol-da, op-poq ni-shol-da, Ma- za- li, tot- li- oh!
Mis - li nov - vot - li - oh! Oh - oh ni - shol - da,
op - poq ni - shol - da! Muz-qay- moq - dan zo'r - oh!
Ma- na ya- lab ko'r - oh! Oh oh-oh ni- shol- da,
1. qay- moq ni - shol- da! 2. Qay- moq ni - shol- da!

1. To‘yda, bayramda,
Ro‘za ayyomda
Tansiq nisholda,
Tortiq nisholda.

Muzqaymoqdan zo‘r, oh!
Mana yalab ko‘r, oh!
Oh-oh nisholda,
Qaymoq nisholda.

Muzqaymoqdan zo‘r,
Mana, yalab ko‘r,
Oh-oh nisholda,
Oppoq nisholda.

2. Buncha ham shirin,
Kim bilar sirin?
Oh-oh nisholda,
Qaymoq nisholda.

Naqarot:

Mazali, totli, oh!
Misli novvotli, oh!
Oh-oh nisholda,
Oppoq nisholda.

Mehmonga yuzim,
Xizmatda o‘zim.
Tayyor nisholda,
Mador nisholda.

Naqarot.

Аломати динамикӣ

Аломатҳои динамикӣ – аломатҳои махсусест, ки ба рои пурқувват кардани ифодавии бадеии асари мусиқӣ истифода шуда, онҳо одатан дар ҳолати мухтасар дода мешавад.

p – (пиано) аломати оҳиста (маҳин) иҷро кардани асар мебошад.

f (форте) – аломати пурқувват (сахт) иҷро кардан ё ки сароидани асар мебошад.

1. O-yim yop-di - lar kul-cha, moykul-cha, moykul-cha. Ye,de-di-lar

1. Оиди маросими рамазон чӣ гуна сурудхоро медонед?
2. Шеъри “Nisholda”-ро аз ёд кунед.
3. Оиди аломатҳои динамикӣ нақл карда диҳед.

Дарси 8. ТАРОНАҲОИ АЛЛА

Мувофиқи урфу одатҳои халқӣ ба шарафи дар оила таваллуд шудани фарзанди аввалин маросими гаҳворабандон гузаронида шуда, аз ҳамон вақт эътиборан дар ҳаёти кӯдак давраи 2–3 сол давомкунандаи «гаҳворагӣ» ё «ширхорагӣ» оғоз мешавад. Модар бо мақсади хобонидани кӯдаки худ гаҳвораро нарм-нарм ҷунбонда, суруди махсусро мехонад. Аз он сабаб, ки ин суруд ҳангоми дар гаҳвора хобидани кӯдак хонда мешавад, онро «Алла» ё «Суруди гаҳвора» меноманд. Дар ин таронаи эҷодкардаи модар калимаю ибораҳои таскинбахшанда, ҳамчунин мисраъҳои шеърӣ гуфта мешаванд, ки орзую умеди чашмдоштаи модарро аз фарзандифода мекунад. Фарзанде, ки алла шунидааст, дар оянда нисбат ба падару модараш пурмеҳр, имонноку эътиқодманд, ба халқу Ватанаш содиқу ватанпарвар ва ба одамон ҳамдард мешавад¹.

☉ **Сурудҳои «Алла»-ро гӯш карда, таассуротҳои аз он гирифтаатонро гуфта диҳед.**

ALLA (АЛЛА)

Оҳиста

Таронаи халқии ўзбек

Al- la ay - tay, jo- nim
Al -la ay - tay, jo- nim

¹ Асрларга тенгдош кўшиқлар. Мураттибон: Й. Абдурахмонов, Ҷ. Эшонқулов Тошканд. 1991, саҳ 5.

bo - lam, qu - loq sol - gin al - la.
bo - lam, shi - rin qo' - zim al - la.

Shi - rin al - lam ting - lab as - ta
Sen qu - von - chim, if - ti - xo - rim,

ux - lab qol - gin al - la.
ko' - rar ko' - zim al - la.

Суруди алла аз ҷониби оҳангсоз ва ҳофизони халқӣ низ эҷод мешаванд. Аз ҷумла суруди «Алла»-и оҳангсози машҳури австриягӣ Волфганг Амадей Мотсарт машҳур буда, он чунин суруда мешавад.

ALLA (АЛЛА)

Оҳанги **В.Мотсарт**

Саросема нашуда

Yot bo - lam, ux - la qo' - zim,

Uy - lar - da o'ch - di chi - roq

Ux - lar a - sal a - ri - lar

Ux - lar ba - liq - lar tinch - roq.

Ko'k - da oy yar - qi - ray - di,

De - ra - za - dan qa - ray - di.

Ko'z - la - ring yum - gin qo' - zim,

Yot, qu - von - chim, qun - du - zim

A -

la - la - la

△ **Суруди «Модари ҷон, модарам»-ро омӯзед**
МОДАРИ ҶОН, МОДАРАМ

Шеърӣ **Б.Раҳимзода** ва **М.Фарҳат**
Шӯҳ

Оҳанги **М.Атоев**

Чун па - да - рам кор - дон ме - ша - вам!

Чун а - ка - ам паҳ - ла - вон ме - ша - вам!

Чун а - па - ам қах - ра - мон ме - ша - вам!
 Мис-ли шу-мо меҳ - ру - бон ме - ша - вам! Мо - да-ри чон,
 мо - да -рам! Мо - да - ри чон, мо - да -рам!
 Мо - да - ри чон!

Соҳиби кору сухан мешавам!
 Булбули боғу чаман мешавам!
 Чобуку ҳушёр ман мешавам!
 Лоиқи номи Ватан мешавам!

Н а қ а р о т :
 Модари чон, модарам!
 Модари чон, модарам!

Соҳиби илму ҳунар мешавам!
 Аз ҳама фан боҳабар мешавам!
 Аз паи роҳи падар мешавам!
 Ҳамдами фатҳу зафар мешавам!

Н а қ а р о т :
 Модари чон, модарам!
 Модари чон, модарам!

РИВОЯТ ДАР БОРАИ «АЛЛА»

Аз рӯйи ривоятҳо Одамато ва Момоҳаво дар ҷаннат ба ҳамдигар дил бохта, дугоникҳоро ба дунё овардаанд. Аз чунин марҳамати худо сари Одамато ба ҳаво расида, ба шикор баромадааст. Ҳама ҷо осудаву осоишта буда, танҳо овози гиряи бетоқатонаи ду кӯдак ин осудагиرو вайрон мекардааст. Момоҳаво чӣ кор карданаширо надоништа, аз ҷой бархостааст, ки аз дилаш ким-чӣ хел суруди ҷозибадори алла танинандоз гардидааст:

Алла, чону дили ман,
Накун хира дили ман,
Дадаҷонат дар шикор,
Алла чонам, аллаё.

Аз рӯи гуфторҳо, аллаи бори аввал дар рӯи ҷаҳон ба кӯдакон гуфташуда айнан ҳамин тавр оғоз шуда будааст... Тамоми сурудҳои рӯи ҷаҳон низ аз аллаи модар ибтидо гирифтааст. Пайдоиши сурудҳои таскинбахшанда, ки мо онро осудаҳолона гӯш мекунем, низ ба аллаи модар тааллуқ дорад.

(Аз китоби «**Сурудҳои ба асрҳо баробар**»)

Дарси 9. СУРУДҲОИ ХАЛҚИИ БАЧАГОНА

Сурудҳои бачагонаи халқҳои ўзбек ва тоҷик аз давраҳои қадим вучуд дошта, то замони мо низ омада расидаанд. Ин сурудҳо қисми таркибии эҷодиёти шифоҳии бадеиро ташкил мекунад. Эҷодиёти шифоҳии бачагона аз сурудҳои таронаҳои кӯтоҳи сабуквазн дар бораи ҳайвонот, табиат ва ҳодисаҳои табиат, сурудҳои тарона, чистону тезгӯяк, афсонаву бозӣ таркиб ёфтааст.

Сурудҳое, ки дар фасли баҳор гуфта мешаванд, «Binafhsa», «Chittigul», «Yomg'ir yog'aloq», «Bahor keldi», «Laylak keldi» ва ғайраҳо ном доранд. Масалан, дар фасли баҳор ҳангоми боридани борон, бачаҳо шодию бозикунон бо мутоибаи суруди «Yomg'ir yog'aloq»-ро замзама мекунанд.

YOMG'IR YOG'ALQ (БОРОН МЕБОРАД)

Оҳанги халқии ўзбек

Тези миёна

Yom - g'ir yo- g'a-loq, yam-ya-shil o't- loq, En - di
e - kin - lar chi- qa - rar qu - loq, Yash-na - sin da -
la, o-chil - sin lo- la, Da- la qo'y- ni -
da oq - sin sha - lo - la.

Tarnovdan toshib,
Oqadi shoshib.
Ariqlar to'lar
Zo'r anhor bo'lib.

Naqarot:

Yashnasin dala,
Ochilsin lola.
Dalaqo'ynida
Oqsin shalola.

Yomg'irdan foyda,
Maysagadonga.
El serob bo'lar
Paxtaga donga.

**ОQ ТЕРАКМИ, КО'К ТЕРАК
(САФЕДОРИ САФЕД Ё КАБУД)**

Тези миёна

Суруди халқии ўзбек

Oq te- rak- mi, ko'k te- rak, biz- dan siz - ga
kim ke- rak? Jaj - ji, qiz- gi - na ke - rak.

ШОД БА МАКТАБ РАВЕМ

Шеъри **Н.Розиқ**

Оҳанги **А.Амонов**

Allegro

mf
1. Дар ба - ға - ли мо ки - тоб,
Лаб - ла - би рў - ди пур - об,
Мис - ли - са - бо бо - ши - тоб,
бо - ши - тоб, бо - ши - тоб
f Нақарот:
Шод ба мак - таб ра - вем,

Лад (созу мақом). Пардаи до-маҷор

Калимаи «лад» маъноҳои «дуруст», «ба ҳамдигар мутаносиб», «ҳамоҳанг» - ро мефаҳмонад. Оҳанги ҳар як суруд бошад, дар асоси овозҳои байни ҳамдигар алоқаманд ба вучуд меояд. Яъне, «лад» - ин овозҳои оҳанги байни ҳамдигар алоқаманд омадаро мефаҳмондааст. Агар мо ин овозҳоро аз пардаҳои асосӣ сар карда ба боло чида бароем, қаторовози дуруст (зинапоя) ҳосил мешавад.

Пардаи асосии ёрирасони до – маҷор овози «до» мебошад.

Қаторовози маҷори мазкур аз пардаи «до» сар шуда, ба самти боло ин тавр сохта мешавад:

Дар мусиқӣ ҳар гуна пардаҳо дучор меояд, аммо пардаҳои, ки «**маҷор**» ва «**минор**» ном бурда мешавад, ба таври васеъ оммавӣ шуда, онҳо соҳиби харахтерҳои гуногун мебошанд.

Ба оҳангҳои бардам, шодон, равшан пардаҳои маҷор мувофиқ аст.

Ба оҳангҳои ғамангез пардаи минор мувофиқ мебошад.

1. Суруди халқии «Ҷомғ'ир yog'aloq»-ро тавсиф диҳед.
2. Суруди «Шод ба мактаб равем»-ро аз ёд кунед.
3. Қаторовози до-маҷорро сароида диҳед.

ЧОРЯКИ ДУЮМ

СУРУД ВА РАҚСҲОИ ХАЛҚӢ

Дарси 1. СУРУДҲОИ ХАЛҚӢ

Қисми зиёди эҷодиёти шифоҳии халқҳои тоҷику ўзбекро сурудҳо ташкил медиҳанд. Ин сурудҳо аз ҷиҳати мавзӯ ва мазмун гуногун буда, тарзи зиндагонӣ ва ҳаёти халқро ифода мекунанд. Дар баробари ин, дар сурудҳо меҳру муҳаббати одамон нисбат ба Модар-Ватан, табиат, муҳити атроф, оила ва ёру дӯстон акс ёфтааст.

Сурудҳои халқӣ аввалин бор аз ҷониби деҳқонҳо, ҳунармандон, хизматчиён ва донишмандони аз байни халқ баромада дар вазъиятҳои гуногун бофта ва суруда шудаанд.

Баъзан дар ҳолатҳои гуногун номҳои онҳо ба мо номаълуманд, чунки суруди нав эҷод (бофта) шуда, одатан навишта гирифта нашудааст, балки ба тарзи шифоҳӣ гуфта шуда, аз як ғўянда ба ғўяндаи дигар, аз падар ба фарзанд, аз бобоён ба наберагон гузашта, дар байни халқ паҳн шудааст. Ба ҳамин тарз, сурудҳои халқӣ аз аҷдод ба авлод ҳамчун мероси маънавӣ то ба мо омада расидааст.

Сурудҳои халқиро аз рӯи мазмун ва вазъияти гуфтан ба навҳои «Meʼnat qoʻshiqʼlari», «Oilaviy (toʻy) marosim qoʻshiqʼlari», «Mavsum aytimlari» ва «Bolalar qoʻshiqʼlari» ҷудо кардан мумкин аст. Ба ғайр аз ин, дар вақти истироҳати маданӣ, сурудҳои

сароидашаванда ба мисли лапар, бадеҳа, ялла ва ашўла дар байни халқ ба таври васеъ паҳн шудааст.

QO'SHIQ (СУРУД)

Сурудҳо бештар дар асоси бандҳои шеъри 7 ё ки 8 ҳиҷодор (беҷўршаванда) гуфта мешавад. Ин ҳол нақароти махсуси дар байни бандҳо такрорёбанда вучуд надорад.

ОН, LAYLI (ОҲ, ЛАЙЛИ)

Шодон

Суруди халқии ўзбек

Tom bo-shi-da to-g'o - ra, Tan-dir to'-la zo- g'o-

-ra, Zo- g'o- ra- ni yo- pol - may (o'r- toq)

Cho- lu kam - pir o - vo - ra.

Ба жанрҳои суруд таронаҳои бачагонаи «Уворию-уворӣ», «Воучечак», «Турна қатор меояд», «Се духтаракон будем», «Olatoy», «Chuchvara qaynaydi», «Бузакам чигӣ-чигӣ» ва «Tomdan tarasha tushdi»-ро мисол овардан мумкин аст.

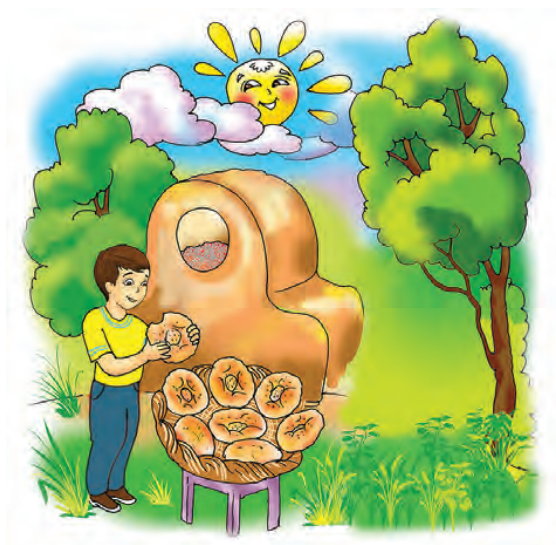

OFTOB CHIQDI OLAMGA (OFTOB BAROMAD BA OLAM)

Миёна

Суруди халқии ўзбек

Of - tob chiq - di o - lam - ga, yu - gu - rib bor - dim
xo - lam - ga. Xo - la, xo - la kul - cha ber,
xo - lam de - di o' - tin ter, O' - tin ter - dim
bir qu - choq, non yop - dim o' - choq, o' - choq.

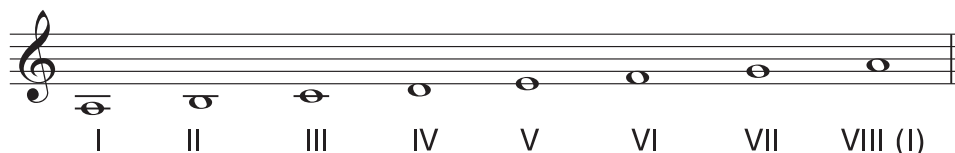

ҚАТОРОВОЗИ ЛЯ-МИНОР

Дар дарсҳои гузашта гуфта будем, ки минор ҳам яке аз намудҳои асосии созу мақом аст. Одатан, дар созу мақоми минор оҳангҳои маҳин ва ғамангез ба вуҷуд меояд.

Пардаи такагоҳи асосии ля-минор овози “ля” мебошад.

Қаторовози минори мазкур аз пардаи “ля” оғоз ёфта, ба самти боло ба тарзи зерин сохта мешавад.

Тези миёна ля-минор

- ?! 1. Дар бораи сурудҳои халқӣ нақл кунед.
2. «Суруд» гуфта чиро мефаҳмед?
3. Қаторовози ля-минорро сароед.

Дарсҳои 2–3. РАҚСҲОИ ХАЛҚӢ

Рақс – ин яке аз навъҳои санъат буда, дар он эҳсосоти инсонӣ ва ягон воқеаи маълум ба воситаи ҳаракатҳои даст, пой ва тана ифода карда мешавад. Ҳар як халқ ба мисли суруд ва оҳангхояш ба рақсҳои миллии худ низ соҳиб аст.

Дар қатори чунин рақсҳои халқҳои ўзбеку тоҷик боз «Lazgi», «Dilxiroj», «Tanovar», «Andijon polkasi» ва дигархоро гуфтан мумкин. Ин гуна рақсҳо, одатан, дар ҳар гуна идҳои халқӣ, тӯю маросимҳо ва чамъомадҳои оилавӣ намоиш дода мешудаанд.

Рақсҳои халқӣ ба хусусиятҳои миллии ба худ хос соҳиб буда, онҳо дар оҳангҳои рақсӣ, дар ритм ва ҳаракатҳои раққосӣ хеле равшан намоён мегарданд. Масалан, рақси «Камаринча»-и русӣ ба ҷозибавӣ ба худ хос ва ҳазломез буданаш диққат-ҷалбкунанда мебошад.

КАМАРИНЧА (КАМАРИНСКАЯ)

Ҳазломез

Дар рақси шўхи «Гопак»-и украинӣ ҳаракатҳои чолокию чаққонии инсон ифода ёфтааст.

ГОПАК

Чаққон

Дар суруди рақси «Булба»-и белорусҳо аз шинондани картошка¹ сар карда, то ҳам карда гирифтани ҳосили он қараёни меҳнат тасвир ёфтааст.

БУЛБА (БУЛЬБА)

Шуҳ **Суруди рақсию халқии белорус**

Из меш - ка бе - ри кар - тош - ку и пи - тай - ся
 по - нем - нож - ку; мо - жешь есть е - ё ва - рё - ной
 ильв мун - ди - ре за - пе - чён - ной. Трам - там - там, та - ра -

¹ Калимаи «картошка»-ро дар забони белорусӣ «булба» меноманд.

рам, там - там, без кар - тош - ки
ху - до нам, без кар-тош-ки ху - до - нам.

Дар рақси «Shag‘ala» (Chag‘alay)-и қароқалпоқӣ ҳаракатҳои миллии халқӣ бо сурудхояш вобаста мебошад. Дар ин чараён моҳиро шикор кардани қуши чағалай ба воситаи ҳар гуна ҳаракатҳои бадеӣ тасвир ёфтааст.

SHAG‘ALA (ШАҒАЛА)

Суруди рақсию халқии қароқалпоқӣ

Шодон

Shaq sha-g'a-la sha-g'a- la Jap- tin' bo-yin ja- g'a- la
I- lay suw-da ba-liq bar A- lal- may-san' sha-g'a- la.

VATAN (ВАТАН)

Шеъри **Х. Раҳмат**

Оҳанги **Х. Ҳасанова**

Суруди халқии ўзбек

Тантанави

 Kuy - lay-man Va- tan haq - da, So'y-lay-man u-ning haq-da.
 Ni - ya- ti pok, u - lug' - dir Di - yor gul- ga to'-liq - dir.

 Osh - sin ya-na dov-ru - g'i, O'y-lay- man shu-ning haq - da
 U tinch- lik-ka bay-roq- dir, Shum u - rush -ga yo'l yo'q- dir.

 Va-tan qo-ra ko'-zim - dir,

 Dil - dan chiq - qan so' - zim - dir.

Ar -doq - lay - man o - nam - dek,
Va- tan - xal- qim, o'- zim- dir.

Niyati pok, ulug'dir,
Diyor gulga to'liqdir.
U tinchlikka bayroqdor,
Shum urushga yo'l yo'qdir!

Naqarot:

Vatan qora ko'zimdir,
Dildan chiqqan so'zimdir.
Ardoqlayman onamdek,
Vatan – xalqim, o'zimdir.

ТОНИКА

Бачаҳо, агар эътибор дода бошед, сурудҳои бисёре, ки шумо месароед, бо як овози маълум оғоз шуда, дар охир боз бо ҳамон овоз тамом мешавад. Ин гуна овозро, пардаи такагоҳи суруд ё ки тоникаи он меноманд.

Баъзан асари мусиқӣ бо овози тоника оғоз нашуданаш ҳам мумкин. Аммо дар охири асар овози тоника омаданаш шарт аст. Дар ин суруди «Vatan»-ро, ки шумо месароед мисол шуда метавонад.

1. Доир ба рақси халқӣ чиҳоро медонед?
2. Муаллифи суруди «Vatan» кист?

Дарсҳои 4–5. СУРУДҲОИ МЕҲНАТӢ

Сурудҳои меҳнатӣ — сурудҳое мебошанд, ки аз тарафи халқи оддӣ ҳангоми ҷуфтронӣ, ҳосилгундорӣ, осиебкашӣ, бофтани матоъҳо эҷод ва суруда шудаанд.

Дар навбати худ сурудҳои меҳнатиро ба гурӯҳҳои зерин тақсим намудан мумкин аст: сурудҳои косибӣ, сурудҳои деҳқонӣ, сурудҳои чорводорӣ.

Махсусан, сурудҳои деҳқонӣ вобаста ба мавсими худ гуногун мешаванд. Чунончи, дар вақти заминронӣ «Qo'sh haydash» (Qo'shchi qo'shig'i) сароида шуда бошад, дар мавсими ғунучини ҳосил суруди «O'rim qo'shig'i» гуфта шудааст. Сурудҳои «Майдаё, майда» ва «Хо'р hayda» дар вақти ҷамъ кардани хирман сароида шудааст.

ХО'Р НАҲДА (ХУБ ҲАЙ КҲН)

Суруди халқии Ёзбек

Миёна

Xo'p hay-da - yo xo'p hay-da, xir-mon-ni qil - qil may-da,

Xir -mon-ni qil - ma-sang may-da sen-lar - ga ti - nim qay-da.

Майда-майда хирманаме,
 Майдаё, майдаё!
 Коҳаш ба ту фойдаё,
 Майдаё, майдаё!

Сурудҳои косибӣ — ҳангоми бофтани қолин,
 дӯхтани тоқӣ ва чархресӣ эҷод шудаанд.

Дилакам зардоб шуд аз чақ-чақи бофандагӣ,
 Чашмакам пуроб шуд аз риштаҳои кандагӣ.
 Аз саҳар то шом почак мезанам дар чаҳ-чаҳак,
 Қоматам дар тоб шуд аз кору бори зиндагӣ.

URCHUQ (ЎРЧУҚ)

Миёна

Суруди халқии Ўзбек

E -shik ol- di - da qum-loq, me-ning i-pim yu-ma- loq,
 E-lak i - chi - da ke - pak, me-ning ip -gi - nam i - pak.

Дар сурудҳои композиторон баъзан пас аз бандҳои шеър нақаротҳо низ истифода мешаванд. Аз ҷумла, суруди «Bolalik» («Бачагӣ»)-и композитор Хуршеда Ҳасанова дорои чунин шакл мебошад. Дар ин ҳол агар бандҳои сурудро якҷаҳон сарояд, нақароташро ҳам яқоя иҷро мекунанд. Ин сурудро шумо низ ба ҳамин тарз сарояед.

▲ **Машқҳои шифоҳиро иҷро кунед.**

Бесаросемагӣ

YAXSHI VOLA (БАЧАИ ХУБ)

Шеъри **П.Муъмин**

Оҳанги **Н.Норхӯцаев**

Миёна

Ham-ma joy - ga ya - ra - sha - di yax - shi bo - la-

yax-shi bo-la.

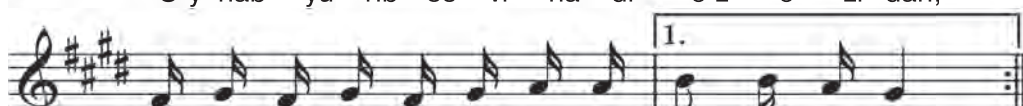
Uy i-shi-ga qa-ra-sha-di

yax-shi bo - la yax - shi bo-la.

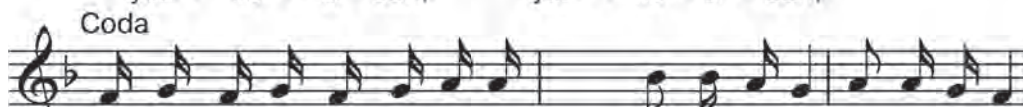
O'y-nab yu - rib se - vi - na - di o'z - o' - zi - dan,

yax - shi - li - gi se - zi - la - di yuz ko' - zi - dan,

yuz - ko' - zi - dan, yuz - ko' - zi - dan,

ya-shay-ver-sin ham-ma joy-da yax-shi bo-la - yax-shi bo-la.

Kel-ti - ra-di el-ga foy-da yax-shi bo-la, yax-shi bo-la.

Maktabidan qolmaydi kech,
 Yaxshi bola-yaxshi bola.
 Ikki baho olmaydi hech,
 Yaxshi bola-yaxshi bola.
 Ish buyursang deydi kulib:
 “Xo‘p bo‘ladi”, “xo‘p bo‘ladi”,
 Sheriklari — o‘rtoqlari
 Ko‘p bo‘ladi, ko‘p bo‘ladi.

Yashayversin hamma joyda
 Yaxshi bola-yaxshi bola.
 Keltiradi elga foyda
 Yaxshi bola-yaxshi bola.

Овозҳои устувор ва ноустувор

Зинаҳои қаторовоз бо рақамҳои римӣ (I, II, III ва ғайра) ишора карда мешавад. Ин зинаҳо ба овозҳои устувор (асосӣ) ва ноустувор ҷудо карда мешавад. Яъне, овозҳои дар зинаҳои I, III ва V омада, устувор ба ҳисоб рафта, дар асоси онҳо сеовозии тоника ба вуҷуд меояд. Овозҳои зинаҳои II, IV, VI ва VII бошад, ноустувор буда, онҳо ҳамроҳи овозҳои устувор хусусияти кашиш (кушодашавӣ) – ро намоён меку- нанд. Мисол:

- ?! 1.** Оиди сурудҳои меҳнатӣ нақл кунед.
 2. Аломати такрори дар хати нотаи ба суруди «Yaxshi bola» дучоршавандаро муайян кунед.
 3. Овозҳои устувори дар до-маҷор ояндаро муайян кунед.

Дарсҳои 6–7. СУРУДҲОИ МАРОСИМИ ТҶӢ

ТҶӢ — бо номи худ расидан ба дидори ёру дӯстон, хешу табор, пухтани таомҳои болаззат, гӯш кардани оҳангу сурудҳои дилнавоз, тамошои гӯштини бузқашӣ ва хандаю хурсандӣ кардан аст¹.

Дар маросимҳои тҶӢна мусиқӣ мавқеи муҳим дорад. Дар он ҳам созиҳои мусиқӣ ва ҳам таронаву сурудҳо мақоми махсус доранд. Аз ҷумла, дар маросимҳои тҶӢна савту садои ансамбли иборат аз карнай, сурнай ва нағора ба аҳоли аз оғоз шудани тҶӢ хабар дода, дар шунавандагон рӯҳияи мутантани идонаро бедор карда, ба рақсу бозӣ даъват мекунад ва ба он низ ҷӯр мешавад.

SURNAY NAVOSI (НАВОИ СУРНАЙ)

Оҳанги халқии Ўзбек

¹ Маҳмуд Сагитов. «Ўзбек удумлари». Т. Фан. Соли 1993. Саҳ. 113.

Дар тўйҳо одатан савту суруди «Navo», «Navo charxi», «Begi Sulton» ва ғайраҳо иҷро мешаванд.

«Yor-yor» («Ёр-ёр») яке аз намунаҳои беҳтарини сурудҳои чашнворагӣ мебошад, ки онро занҳо ҳангоми гирифта бурдани арӯс ба хонаи шаҳ (домод) месароянд. Шаби дигари арӯсӣ пагоҳирӯзӣ падару модар, хешу табор ва ҳаққу ҳамсояғони шаҳ маросими

«Салом» («Kelin salom»)-ро мегузаронанд. Шаҳси махсуси «Kelin salom»-хонанда бо оҳанги махсус салом меҳонад ва арӯс салом медиҳад.

YOR-YOR (ЁР-ЁР)

Суруди халқӣ

Тези миёна

Hay-hay o' - lan, jon o' - lan (o), ke-lin
 kel-di, yor - yo - ro, ke-lin kel-di, Qo'-shiq
 bi - lan (o) to'y bi - lan (o), ke-lin kel-di.

Дар байни халқи тоҷик суруди «Ҷор-Ҷор» («Ёр-ёр») чунин суруда мешавад:

Рафтем роҳи дуродур,
ёр, ёр, ёроне.

Овардем ниҳоли гул,
ёр, ёр, ёроне.

Ин гула кучо монем,
ёр, ёр, ёроне.

Дар ҳавлии Мирзогул,
ёр, ёр, ёроне.

Омад, омадат гардам,
ёр, ёр, ёроне.

Қаду қоматат гардам,
ёр, ёр, ёроне.

Мирзогули бебокӣ,
ёр, ёр, ёроне.

Ман ангуру ту токӣ,
ёр, ёр, ёроне.

Аз барои як ангур,
ёр, ёр, ёроне.

Мепечам ба ҳар шохе,
ёр, ёр, ёроне.

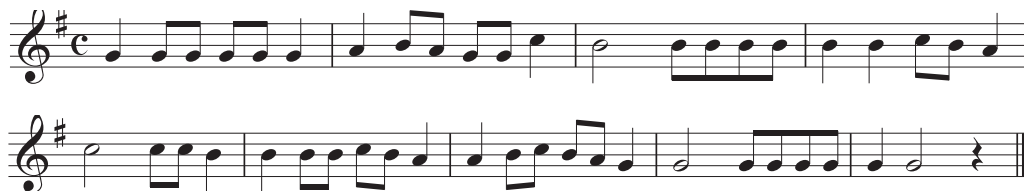

MUNOJOT (МУНОҶОТ)

Оҳанги мумтози ўзбек

Вазнин

Донишомӯзони азиз! Намунаи оҳанге, ки шумо аз рӯи нота машқ кардед, аввалин навои «Munajat» мебошад, ки аз замонҳои қадим манзури халқ гардидааст.

Хунарпешаи шоистаи Республикаи Ўзбекистон, навозанда ва оҳангсоз Имомҷон Икромов (Тошканд, 1891—1980) дар ҳамин наво ғазали ҳазрати Алишери Навоӣ «Sarvi gulro' kelmadi»-ро ба суруд даровардааст.

Ин суруд чунин оғоз мешавад:

Имомҷон Икромов

MUNOJOT (МУНОҶОТ)
(Сарви гулрӯ келмади)

Ғазали **А.Навоӣ**

Оҳанги **И.Икромов**

Вазнин

Ke-cha kel - gum - dur de - bon - - - ul

sar-vi gul - - ro' kel - ma- di- yo...

Агар эътибор дода бошад, суруди «Munajat»-и зерин аз порчаи «Munajat»-и шумо аз рӯи нота суруда то дараҷаи маълум фарқ мекунад. Аз ҷумла, оҳанги равиши суруд бо андозаи такт (зарба)-и 4/4 набуда, балки ба андозаи такти 2/4 дода шудааст.

И.Икромов дар оҳангҳои мумтози «Cho'li iroq» («Чўли Ироқ») ва «Аҷам» («Аҷам») низ ғазалҳои А. Навоиро омезиш дода, онро ба халқамон тақдим намудааст. Баробари ин, аз ҷониби И. Икромов як қатор сурудҳо ба мисли «So'lim» («Сўлим»), «Indamadi» («Индамади»), «Gul teraman saralab» («Гул тераман саралаб»), «Topilmas» («Топилмас»), «Qoshi qarosini ko'ring» («Қоши қаросини кўринг»), «Ul qaro ko'z» («Ул қаро кўз»), «Kim desun» («Ким десун») дар дили халқамон мустаҳкам ҷой гирифтааст.

МУАЛЛИМИ МО

Шеъри **Л.Кенчаева**

Оҳанги **Қ.Ҳикматов**

Мўътадил

mf

Эй мах- за - ни

меҳр, Эй ко - ни ҳик - мат, Ҳар рў - зи ум-

Нақарот:

рат, Дар - си ҳа - қи - қат, Му - ал - ли - ми

мо! Му - ал - ли - ми мо! Му - ал - ли - ми

Хотима:

мо! Му - ал - ли - ми мо! Ро - хи ҳа - ё - тат,
 Шоҳ- ро - хи не - кист, Дар - го - хи ум -
 рат, Дар - го - хи не - кист.

Эй махзани меҳр,
 Эй кони ҳикмат,
 Ҳар рӯзи умрат,
 Дарси ҳақиқат,

Н а қ а р о т :

Муаллими мо!
 Муаллими мо!

Роҳи ҳаётат,
 Шоҳроҳи некист,
 Даргоҳи умрат,
 Даргоҳи некист.

Н а қ а р о т

Муаллими мо!
 Муаллими мо!

- ?! 1.** Оиди сурудҳои маросими тӯй чихоро медонед.
 2. Суруди «Муаллими мо»-ро аз ёд кунед.

СУПОРИШҶО БАРОИ МУСТАҲКАМКУНӢ

1. Чӣ гуна сурудҳоро «Таронаҳои маросимҳои рамазонӣ» мегӯянд?

- А) Сурудҳои дар моҳи рамазон иҷро карда мешударо.
- Б) Сурудҳои бачагонаро.
- В) Сурудҳои дар вақти дилхоҳ иҷро карда мешударо.

2. «Yalla» гуфта чиро мегӯянд?

- А) Ҷамоаи созандагонро.
- Б) Рақс ва оҳангҳои дар шакли банд ва нақарот бударо.
- В) Ҷамоаи созҳои ториро.

3. Сурудҳои халқӣ бори аввал аз тарафи кӣҳо офарида шудаанд?

- А) Аз тарафи деҳқонҳо, хунармандон, донишмандҳо.
- Б) Аз тарафи оҳангсозон.
- В) Аз тарафи композитор ва шоирон.

4. Овозҳои устуворро муайян кунед.

- А) II, IV, VI
- Б) I, III, V
- В) I, VII, III

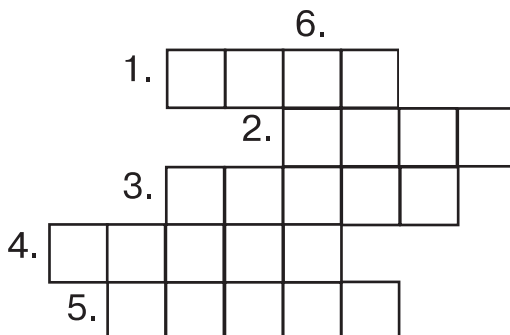
5. Чӣ гуна сурудҳоро «Сурудҳои меҳнатӣ» мегӯянд?

- А) Сурудҳои дар бораи ватанпарварӣ гуфта шударо.
- Б) Сурудҳои бачагонаро.
- В) Сурудҳои бо фаолияти меҳнат вобаста бударо.

6. Сурудҳои маросими тӯйро муайян кунед.

- А) «Yor-yor», «Munojot», «Ba muallim».
- Б) «Munojot», «Vatan».
- В) «Yor-yor», «Munojot», «Surnay navosi».

7. Саволҳои зеринро хонед ва катакчаҳоро пур кунед.

1. Жанри оҳанг ва рақси дар шакли нақарот ва банд буда.
2. Аввалин суруде, ки тифлон мешунаванд.
3. Рақси халқии украинӣ.
4. Рақси халқии белорусӣ.
5. Асбобҳои миллии зарбии халқҳои тоҷику ўзбек.
6. Сурудҳои аз тарафи ду кас ё ки бисёриҳо иҷрошавандаро.

ЧОРЯКИ СЕЮМ

СУРУДҲОИ ИДОНА ВА МАВСИМӢ

Дарсҳои 1–2. СУРУДҲОИ ФАСЛИ ЗИМИСТОН

Маълум аст, ки дар фасли зимистон ҳам деҳқон ва ҳам замин дам мегиранд. Ана дар чунин фосила аҳли маҳалла, ҳаққу ҳамсояҳо, хешу таборон, бачагони ҳамсол чамъ шуда, гапу гаштакҳо мегузaronанд. Ин гуна гаштакҳо асосан «барои рӯзҳои дарози зимистонро обод, пурмазмун ва бо табъи баланд гузаронидан ташкил мешуданд»¹.

¹ Маҳмуд Саттор. «Ўзбек удумлари». Тошканд, «Фан». соли 1993, саҳ 122.

SOVUQ KIMNI IZLAYDI? (САРДИ КИРО МЕЧЎЯД)

Шеъри **П. Мўъмин**

Оҳанги **Н. Норхўцаев**

Тези миёна

So-vuq kim-ni iz - lay - di,
Sha-mo - li g'iz - g'iz - lay - di.
Bi - la - siz - mi, so - vuq - dan Kim ku - lib, kim yig' - lay -
di. Naqarot: Bo' l - sa lan - ju dan - ga - sa,
Tug - ma - si - ni taq - ma - sa, So - vuq tez - da
yi - qa - di, Un - dan g' o - lib chi - qa - di.

2. Kiyinvolib, shaylanib,
Yursa o'ynab, aylanib,
Bo'shamasa kim agar
Sovuq unga bo'yin egar.

Naqarot

3. Quvontirib yana-da,
Uchiradi chanada.
Bo'ling, deya, qahramon
O'ynatadi qorbo'ron.

▲ Машқҳои шифоҳиро иҷро кунед.

а)

б)

BIZ ASRAKMIZ (MO ASKAPEM)

Шеъри **И. Раҳмон**

Оҳанги **Н. Норхўҷаев**

Бо суръати маршона

Biz as- kar- miz, pos-bon- miz, U -lug' yo'l- da kar- von - miz.

Tinch-lik u- chun qal- qon- miz, Hech bu- zil - mas qo'r-g'on-miz.

Biz as - kar- miz, pos- bon-miz, U -lug' yo'l- da kar-von - miz.

Tinch-lik u- chun qal- qon- miz, Hech bu -zil - mas qo'r-g'on-miz.

Naqarot:

Bir, ik-ki, uch, bir, ik - ki... Ay-ting,marra kim- ni - ki? Al-

bat mar - ra biz - ni - ki, Ja - sur o'g'lon, qiz-ni - ki. Al-

bat mar-ra biz- ni - ki, Ja-sur o'g'lon, qiz-ni - ki.

Onayurt Turkistonda,
 Yer-u osmon, ummonda
 Chiniqishni qo'ymaymiz,
 Tinchlik kuyin kuylaymiz.

Naqarot:

Bir, ikki, uch, bir, ikki...
 Ayting, marra kimniki?
 Albat marra bizniki,
 Jasur o'g'lon, qizniki.

Сеовозӣ

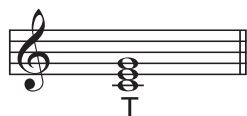
Дар дарсҳои гузашта шумоён доир ба овозҳои устувор ва ноустувор, маҷор, минор ва тоника ба маълумот соҳиб шудед. Зинаи устувори асосӣ дар зинаҳои (I), инчунин III ва V овозҳои устувори ҷойгиршуда дар якҷоягӣ сеовозии тоникаро ҳосил мекунад.

I III V

Намуди шакли аккорди¹ ин сеовозӣ, ин тавр навишта мешавад.

Сеовозии маҷор бо ҳарфи калони «Т», сеовозии минор бошад, бо ҳарфи хурди «т» ишора карда мешавад.

- ?! 1.** Суруди «Biz askarmiz»-ро аз ёд кунед ва таассуроти худро нақл кунед.
- 2.** Сеовозии дар до-маҷорро бо тартиби зерин сароед. I-III-V; I-V-III; III-I-V ва ғайра.

Дарсҳои 3–4. САНЪАТИ БАХШИҒИ

Бахшии халқӣ
Умарқул Пўлкан
Ўғли

Аз қадим инҷониб дар гапу гаштакҳо, меҳмондорӣ, сўхбатҳои мароқангез бо рақсҳои гуногун якҷоя шеърҳо хонда, суруду тарона ва яллаҳо гуфта, дар иҷрои бахшиҳо дostonҳо гўш мекарданд.

Бахшӣ – иҷроқунандаи dostonҳои «Alpomish», «Go'ro'g'li», «Rustam dostonu» ва «Avazxon» буда, dostonҳоро нақл мекунад ва ҳам месарояд. Асбоби дўмбира (баъзан қўбиз, дутор) бошад, ба сифати асбоби ҳамчўр истифода мешавад.

¹ *Akkord* (қалимаи италянии *accordo*; фр. *accord* – ягонагӣ) – садои якҷояи се ва ё аз он зиёда овозҳои баландии устувор буда.

- **Аз достонҳои «Alpomosh», «Go‘ro‘g‘li», «Oshiq G‘arib va Shohsanam» сурудҳо шунавед.**

Суруд аз достонҳои «Oshiq G‘arib va Shohsanam».

Uzoq yerdan kelgan aziz mehmonim,
O‘g‘lima o‘xshaydi ovozing seni.
Tez xabarin bergin chiqmasdan jonim,
Bolama o‘xshaydi ovozing sani.

O‘g‘lim borgan yerga sen ham boribsan,
O‘g‘lim bilan soz-u suhbat quribsan,
Yo o‘g‘limsan, yo o‘g‘limni ko‘ribsan,
O‘g‘lima o‘xshaydi ovozing sani.

- △ Сароидани суруди «Onajonim sog‘ bo‘ling!»-ро омӯзед.

ONAJONIM SOG‘ BO‘LING (МОДАРЧОН, СИҲАТ БОШЕД)

Оҳанг ва шеъри М. Дадабоев

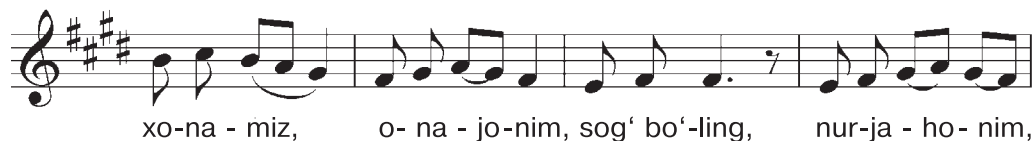
Миёна

mf

mf

1. Meh-ri dar-yo

o-na, siz, so'z-la-ri dur - do-na-siz. Eng a-ziz ham-

3. Issiq chehra yuzingiz,
Chaqnab turar ko'zingiz,
Bizga g'amxo'r o'zingiz,
Onajonim, sog' bo'ling,
Jismi jonim, sog'
bo'ling.

4. Sizsiz bizning baxtimiz,
Boyligimiz, taxtimiz,
Sizga xizmat – ahdimiz,
Onajonim, sog' bo'ling,
Jonajonim, sog' bo'ling.

ҶАСОРАТИ БАХШӢ

— Дарвозаро мекушоем, кўчманчиҳо ба монанди мўру малах зер карда омаданд, бо онҳо баробар шуда намешавад. Агар дарвозаро накушоем, шаҳрро ё ба об ғарқ мекунанд, ё сўзонда ба хокистар мубаддал мегардонанд, — гуфт ҳокими шаҳри Тошканд. Ў ба монанди балову қазо зер карда омада, деворҳои қалъаро вайрон кардани душманонро дида буд.

— Ҳокимамон дуруст мегўянд, калидҳоро супоридан лозим. Онҳо бисёранд, мо кам. Ҳозир онҳо зер карда даромада ҳамаамонро несту нобуд мекунанд, — гуфт ёрдамчи дасти рост.

Дигарон ҳам ба ў розӣ шуданд. Пас аз он мўйсафедони Тошканд ба як хулоса омада қарор карданд, ки дарвозаҳоро ба душман кушоянд. Ҳамин вақт дар назди дар, ҷавоне либоси жанда ба тан бо чашмони хунолуд пайдо шуд.

– Не, дарвозаро намекушоем. Агар онҳо ба шаҳр дароянд, писаронамонро ба ғуломиву, духтаронамонро ба чўригӣ мегиранд. Агар розӣ шавед, ман танҳо ниятҳои бади онҳоро боз карда, аз роҳашон бозмегардонам — гуфтааст ў.

– Чӣ тавр? Ҳамин хел душманҳоро-а? – гуфта ҳайрон шуданд ҷамъомадагон.

Ҳоким чунин гуфт:

— Гапи намешудагӣ?! Ҳамин қадар паҳлавонҳо душманро нест карда натавонистанду ту як худат оё метавонӣ? Ба душманҳо зўри як худат намерасад. Калидро ба душман супоридан лозим.

Аз ҳама тараф доду фарёд бардошта шуд. Ҳамин вақт ҷавон чунин гуфт:

— Дар ҷанг ман ҳам иштирок кардам. Бо роҳи зӯрӣ ва ҷанг он лашкарро дафъ карда натавонистем ва наметавонем, аммо ман бахшиям. Кани дӯмбураамро ба кор андозам-чӣ. Шояд кори шамшер карда натавонистаро дӯмбураам иҷро карда тавонад.

Ҳокиму сардори мӯйсафедҳо пас аз фикру андешаҳо охир ба таклифи бахшӣ розигӣ баён кардаанд. Ҷавони бахшӣ дӯмбураашро ба даст гирифта, ба ҷойи баланди қаср баромада, рӯ ба тарафи душман оварда, ба навохтани дӯмбурааш сар кардааст. Яке аз душманои хостааст ўро бо овози тираш тарсонад, лекин сардорашон ба ин роҳ наододааст.

Ба ҷавони бахшӣ нигоҳ карда гуфтааст:

– Эй ҷавон поён фаро.

Бахшӣ ба беруни қаср баромадааст.

– Ту худат кистӣ, касбу корат чист?

– Ман бахшиям, — ҷавоб додааст ў.

– Агар бахшӣ бошӣ одами хуб будай. Бо дӯмбураи дар даст доштаат дар як дам маро ҳам хандониву ҳам гирёни, туро амон нигоҳ дошта, асир кардани хонаводаатро бас карда, гашта меравам. Агар аз ўҳдаи ин кор баромада натавонӣ, ба пўстат коҳ ҷой мекунам. Ҳокистари шаҳратро бо хок яксон мекунам — гуфтааст сарвари душманон.

Ҷавони бахшӣ розӣ шудааст. Зеро ҳам худи бахшӣ ва ҳам дӯмбурааш ба ин кор ҷўр шуда, тайёр буданд ба ҳунарнамоӣ. Ў ба дӯмбурааш

нигоҳ карда: «Тўлпори ман, кани қудрати худро нишон деҳ, чунон навоз, ки аз ханда рўдаҳояш кандаву аз гиря чашмонаш пўшида шаванд», — гуфта ба навохтан сар кардааст.

Дўмбура гўё суханони бахширо фаҳмида бошад, ки попуқҳояшро чунбонда, навохтанро сар кардааст. Сурудро чунон хондааст, ки кўҳҳову замин ба ларза даромада, долу дарахтҳо чунбидаанд. Ҳамин вақт аз чашмони саркардаи душман оби дида шашқатор рехтааст:

– Бас кун, диламро реш-реш кардӣ! — гуфта ба зўр ўро бас кунондааст.

Бахшӣ дўмбуранавозӣ ва сурудхониро лаҳзае қатъ карда, пас боз ба сурудхонӣ пардохтааст. Ҳангоми ба авҷи суруд баромадан сардори душман аз ханда қариб рўдакан шудааст. Ҳама ба ҳайрат афтидаанд, зеро саркарда дар тамоми умраш ба чунин ҳолат наафтида будааст, яъне дар як лаҳза ҳам ханда кунаду ҳам гиря.

Саркарда ба худ омада:

– Чойҳои зиёдеро бо қувваи шамшер забт кардам. Аммо туро забт карда натавонистам, сурудат маро таслим кард. Ман аз ниятам баргаштам. Ба чою макони худ бармегардам. Аммо як илтимосе дорам, розӣ мешавӣ? – гуфтааст.

– Гўед, — гуфтааст ҷавони бахшӣ.

– Агар ҳамроҳи ман равӣ, туро вазири дасти рост таъин мекунам. Тамоми умрат дар роҳату фароғат мегузарад — гуфтааст саркарда.

— Не, ман дар ҳамин ҷо таваллуд шудаам, дар ҳамин ҷо мемирам, — гуфтааст дар ҷавоб бахшӣ.

Ҳамин тариқ дўмбура ва суруди бахшӣ қалъаи Тошкандро аз толону тороҷ, халқашро аз хонавайроншавӣ эмин доштааст.

(Аз китоби «**Асотир, ҳикоят ва ривоятҳои ўзбекӣ**»)

- ?! 1.** Мазмуни намунаи аз достони «Oshiq G'arib va Shohsanam» оварда шударо гуфта диҳед.
2. Муаллифони суриди «Onajonim sog' bo'ling!» кӣҳоянд?
3. Ривояти «Ҷасорати бахшӣ» дар кадом мавзӯ бахшида шудааст?

Дарсҳои 5–6. СУРУДҲОИ ФАСЛИ БАҲОР

Халқи тоҷик ва ўзбек маросимҳои анъанавӣ ва ҷашнвораҳои доранд, ки ба моҳҳои сол ва фаслҳо бахшида шудаанд. Масалан, Иди Наврӯз, Сада, Меҳргон.

Агар дар фасли тирамоҳ корҳои ҷамъоварии ҳосил гузаронида шаванд, дар фасли зимистон гапу гаштакҳоро мегузаронанд. Дар эҷодиёти шифоҳои мусиқии халқӣ низ сурудҳо ба воситаи ана ҳамин гуна мавсиму маросимҳо пайдо шудаанд.

СУРУДҲОИ ИДИ НАВРҮЗИ

Баҳорро фасли зебои идҳо меноманд. Зеро, дар ин фасл иди Наврӯз, яъне соли нав васеъ қайд карда мешавад. Дар иди Наврӯз суруду яллаҳо иҷро мешаванд, таронаҳо ва ҳар гуна рақсҳои аҷоиб гузаронида мешавад. Фазилати дигари ҷашнгирии Наврӯзи бостонӣ он буд, ки

писарону духтарон гулхан афрўхта, то фаро расидани торикї болои боми хонахо баромада, сурудхои Наврўзї-бахорї мехонданд. Дар ин суруду таронахо хачв мақоми устувор дошт, ҷавонон бидуни тарс бою мумсикони маҳалла, хиёнат-корону шаҳрдорони ноўхдабароро нимшўхию нимчиддї мазаммат менамуданд. Бачахо аввалин муждарасони Наврўз буданд. Онхо ба кўх, пуштакўх рафта, сияхгўшро, ки дар маҳалхои шимолї онро бойчечак меноманд, ҷамъ оварда, бо фаро расидани бегоҳии шом онхо гурўх-гурўх шуда, бойчечак дар даст ҳавлї ба ҳавлї мегаштанд ва ҳаммаҳаллагони худро бо Соли Нав муборакбод менамуданд ва суруди бойчечакро замзама менамуданд.

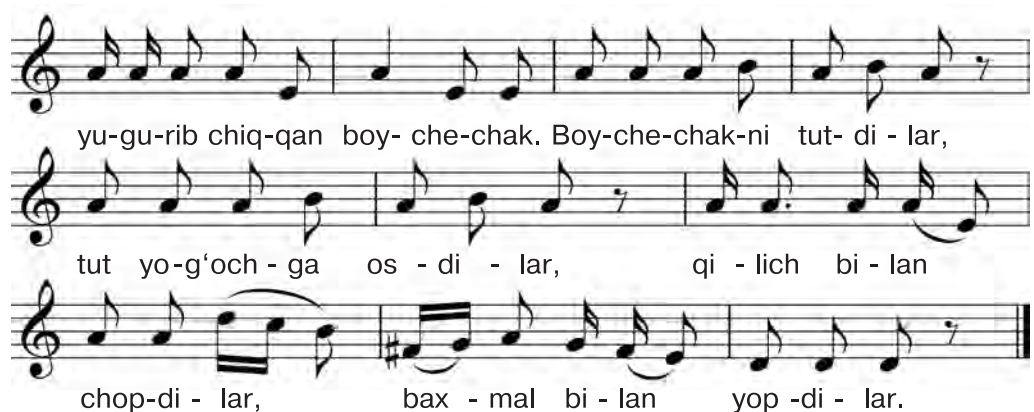
ВОУСНЕСНАК (БОЙЧЕЧАК)

Суруди халқии ўзбек

Шўх

Boy-che-cha-gim bog'-lan-di, qo-zon to'- la ay- ron -dir,
Ay- ro- ning-dan ber-ma - sang, qo- zon - la-ring vay-ron-dir.
Qat- tiq yer-dan qaz-lab chiq-qan boy - che-chak, yum-shoq yer-dan

yu-gu-rib chiq-qan boy-che-chak. Boy-che-chak-ni tut-di-lar,
tut yo-g'och-ga os-di-lar, qi-lich bi-lan
chop-di-lar, bax-mal bi-lan yop-di-lar.

Рӯзҳои иди Наврӯз ҳамчун ифодакунандаи шодию хурсандии одамон оҳангҳои сози низ иҷро мешаванд. Ана ҳамин тавр оҳангҳои кӯҳна то замони мо омада расидаанд. Суруду оҳангҳои «Bahor keldi» ва «Lola» аз ҷумлаи онҳост.

ВАНОР KELDI (БАҲОР ОМАД)

Суруди халқии ўзбек

Саросема нашуда

Toshdan toshga echkilar
Sakrab o'ynaydi.
Tog' bag'rida qo'zilar
O'tlab ma'raydi.

Tog'dan ko'lga tiniq suv
Tushdi shildirab,
Ko'l ichida suv to'la
Turar miltillab.

Суруду таронаҳои ба мавсими зебо — баҳор бахшидашуда дар эҷодиёти халқ мақоми алоҳида доранд.

Давраи бедоршавии табиат, нумӯи лолаву гулҳо, тамоми мавҷудоту чаманзор, хониши хуши паррандагон ба дили пиру барно таъсири нотакрори худро мерасонад, олам-олам завқу қувва мебахшад. Чунин манзараҳои зебо аз тарафи нависандагону шоирони боистеъдоди халқӣ дар шеърӯ ҳикоя ва сурудҳо тараннум гардидаанд. Аз ҷумла дар суруди «Баҳор омад» таровати нотакрори ин фасл васф гардидааст.

ТЎҲФАИ БАҲОР

Шеъри **Наимҷон Назирӣ**

Оҳанги **В. Абдурахмонов**

Allegro

А - на боз бо - рон бо - рид, Нағз шуд, нағз шуд.

Аз тар - нав - ҳо об шо - рид, Нағз шуд, нағз шуд.

Ба даш - ту саҳ - ро - фо - рид Нағз шуд, нағз шуд.

Ана боз борон борид,
Нағз шуд.
Аз тарнавҳо об шорид,
Нағз шуд.
Ба дашту сахро форид,
Нағз шуд.
Пахтакор чигит корид,
Нағз шуд.

Фалла барин шуд замин,
Нағз шуд.
Шукуфт гулҳои рангин,
Нағз шуд.
Боғҳо шуда нозанин,
Нағз шуд.
Кўху даман махмалин,
Нағз шуд.

BAHORIM (BAHORAM)

Тези миёна

Оҳанги Юнус Раҷабӣ

Дар суруд ва оҳангҳои оҳангсозони мо низ манзараҳои зебои баҳор акси худро ёфтааст. Алалхусус, дар эҷоди санъаткори машҳури халқамон Юнус Раҷабӣ, ки оҳанги «Bahorim» ба эҷоди ӯ тааллуқ дорад, фасли дилоро ва бедории нозуки табиат бо таровати ба худ хос эҳсос карда мешавад.

NAVBAHOR (NAVBAHOR)

Шеърӣ Н. Нарзуллоев

Оҳанги Г. Қўҷқорова

Тези миёна

Fas-li nav-ba- hor ki-rib kel-di e-lim - ga,
Za-ri-ni soch-di qu-yosh bizning o-na za-min-ga.

Sho-yi yap-roq-la-ri - ni yoy-di go'-zal bi-naf-sha.

Xush-bo'yhid-la-rin so-chib, jil-ma-ya-di u biz-ga. Qan-day go'-

zal-ki bu ba-hor, bu ba-hor, o- lam to'l- di gul-che-chak-ka,

gul-che-chak-ka. Cha-raq- la-gan qu-yosh ku- lib,

sa-xo-vat qi-lar el-ga. Qan-day g'o- zal- ki bu ba-hor, bu ba-hor,

o- lam to'l - di gul - che-chak-ka, gul - che-chak-ka.

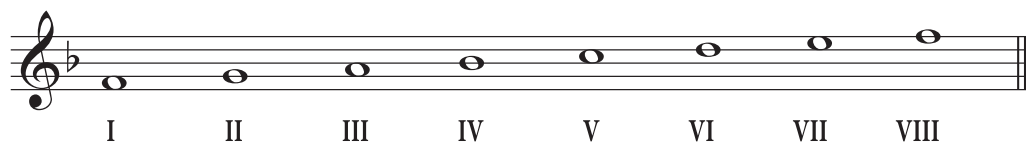
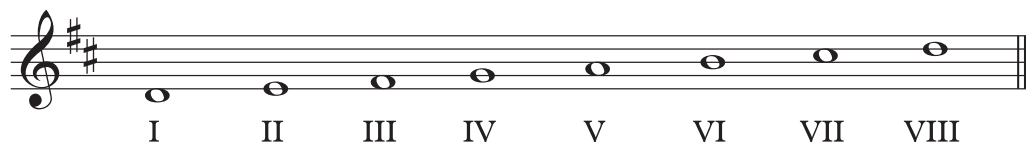
Cha - raq - la - gan qu - yosh ku - lib,

sa- xo- vat qi - lar el - ga.

Bahor chiroyin kuzatgin-chi sen bir on,
 Naqadar go'zal bahor, chiroyidan bo'ldik lol,
 Bu chaman maysazorlar yurtimizga yarashar,
 Jajjigina qalbinga cheksiz quvonch bag'ishlar.

 Қаторовозҳои додашударо муайян кунед ва дар дафтари нотаатон овозҳои устуворро дар кашиши нисфӣ ва ноустувorro бошад, дар кашишҳои чорякӣ нависед.

- ?! 1. Кадом сурудҳои ба фасли баҳор бахшида шударо медонед?
2. Пардаи тақягоҳи асосии суруди «Bahor keldi»-ро муайян кунед.
3. Суруди «Тӯҳфаи баҳор»-ро аз ёд кунед.

Дарсҳои 7–8. МУЖДАРАСОНҲОИ ФАСЛИ БАҲОР ВА ТАБИАТ

Маълум аст, ки аз давраи қадим мардуми мо лаклак, турна ва фароштурукро муждарасонҳои фасли баҳор меҳисобанд. Зеро пас аз хунуқиҳои зимистон ин паррандаҳо аз рӯзҳои гарм муждагонӣ медиҳанд. Масалан, агар дидани лаклак дар аввали баҳор нишонаи хушбахтӣ бошад, касе, ки аз кадом тараф паррида омадани лаклакро бинад ба деҳа барака меоварад гуфта эътиқод мекунанд. Агар турна барвақт паррида ояд, ин нишонаи расидани аввали баҳор мебошад, агар турна паст парвоз кунад, нишонаи ризқу рӯзии неки мардум мебошад.

ARG'AMCHI (ARFAMCHIN)

Саросема нашуда

Суруди халқии ўзбек

Naqarot:

Ar- g'am -chi, gi - lam - chi, ar-g'am- chi, gi- lam -chi,

Band

Tur- na de -sam tu- rum - li, keng da - la -ga qo'- nim- li.

 Tur - na- lar uch - sa past- lab riz-qing ke- lar u- num - li.

Naqarot:

 Ar-g'am -chi, gi - lam -chi, ar- g'am-chi, gi- lam -chi,

Бачаҳо ба парида омадани паррандаҳо интизорӣ мекашанд. Аз ҳамин сабаб мешавад, ки бачагон парида омадани турнаро дида суруди «Турна қатор меояд»-ро мехонанду баробари ин калонҳоро низ хабардор мекунанд:

Турна қатор меояд,
 Аргамчинвор меояд,
 Вақти баҳор меояд,
 Мавсими кор меояд.

Баъзан овози хурӯсҳо низ ба завқу шавқи бачаҳо сабаб мешавад, ки ба «қу-қу»-и хурӯсҳо тақлид мекунанд. Ҳамин тавр сурудҳо дар бораи хурӯс ба вучуд омадааст.

QICHQIR, XO'ROZIM (ЧЕФ ЗАН ХУРЎСАМ)

Шодон

Суруди халқии ўзбек

Qich -qir, xo'- ro- zim, qich qir, xo' -ro - zim,
Bo -la - lar uy- g'on - sin, hey! Bog'-lar, o'r - mon,
te - pa - lar - da lo - la -lar o - chil- sin.
Qu - qu, qu - qu qu - qu, qu - qu.

Qichqir, xo'rozim, qichqir, xo'rozim,
Bolalar uyg'onsin.
Bog'lar, o'rmon, tepalarda
Lolalar ochilsin.

Qichqir, xo'rozim, qichqir, xo'rozim,
Tonglar yorishsin.
Tong havosi, quyoshidan
Bolalar quvonsin.

BULBULCHA (БУЛБУЛЧА)

Шеъри **М.Қўшоқов**

Оҳанги **М.Насимов**

Маҳин

The musical score is written on five staves in a 6/8 time signature with a key signature of one flat (B-flat). The melody is in the treble clef. The lyrics are written below the notes, with some words connected by hyphens. The score ends with a double bar line.

O' - zing kich-ki - na, o - vo - zing yax - shi.
Qa - ni, bul - bul - cham, bir say - rab ber - chi.
Qa - ni, bul - bul - cham, bir say - rab ber - chi.
May - li, o' r - toq - jon, May - li, say - ray - man.
Ko' m - ko' k bo - g'ing - da u - chib yay - ray - man.

O'zing kichkina,
Ovozing yaxshi.
Qani, bulbulcham,
Bir sayrab ber-chi.

Shirin bulbulcham,
Kuylayver chaq-chaq.
Tinglab qo'shig'ing
Dillar xushchaqchaq.

Mayli, o'rtoqjon,
Mayli, sayrayman.
Ko'm-ko'k bog'ingda
Uchib yayrayman.

Mehnat qilibsan,
Ekibsan gullar.
Gulni sevamiz
Bizlar — bulbullar.

ПАРДА ВА НИМПАРДА

Дар байни овозҳои мусиқӣ, фосилаи гуногун мавҷуд аст. Ин масофа бо парда ва нимпарда чен карда мешавад. Яъне, агар парда ба дуто нимпарда баробар бошад, дуто нимпарда якто пардаро ташкил медиҳад. Масалан, дар қаторовози до-маҷор фосилаи нимпарда дар байни овозҳои «ми» ва «фа», «си» ва «до» ба вучуд меояд. Барои пурра тасаввур кардани парда ва нимпарда ба тугмача (клавиш)-ҳои пианино менигарем:

1 п 1 п 1/2 п 1 п 1 п 1 п 1/2 п

I II III IV V VI VII VIII(I)

Клавиши сиёҳе, ки дар байни ду клавиши сафед ҷойгир аст, ба як парда баробар мешавад.

Баръакс, ду клавиши сафед, ки дар байни онҳо клавиши сиёҳ вучуд надорад, нимпардаро ташкил медиҳад.

Ҳангоми сароидани овозҳои нимпардагӣ дар овоз гӯё ним «қадам» гузошта мешавем, яъне овозатонро

каме баланд ё ки паст мекунад. Пас, овозҳои байни нимпарда ба ҳамдигар хеле наздик қойгир шуда будааст.

 Аз нотаи зерин дар байни кадом овозҳо нимпарда ҳосил шуданаширо муайян кунед:

- ?!** 1. Оиди паррандаҳо чӣ гуна сурудҳо медонед?
2. Пардаи тақягоҳи асосии суруди «Bulbulcha»-ро муайян кунед.
3. Суруди «Bulbulcha»-ро аз ёд кунед.

Дарсҳои 9–10. ОҲАНГСОЗ КОМИЛҶОН ҶАББОРОВ

Комилҷон
Ҷабборов

Ҳунарманди мардумии Республикаи Ўзбекистон, навозанда ва оҳангсоз Комилҷон Ҷабборов (1914, Андиҷон – 1975, Тошканд) санъаткорест, ки ба ривочу раванқи мусиқии миллӣ саҳми босазое гузоштааст. Аз хурдӣ ӯ сурудҳои оҳангҳои қадимии миллиро ба диллаш қой кардааст. Устоди аввалинаш бародараш Мӯъминҷон мебошад, ки аз ӯ Комилҷон навохтани ғичҷақро омӯхтааст.

Сипас, аз дигар устодон — Рӯзимат Исобоев асрори чанг, ғичҷақ ва танбӯрнавози

ёд гирифта, аз Собирҷон Сиддиқов малакаи ғичҷакнавозиро аз бар намуда, аз Муҳиддинхўча Надимов навохтани дуторро омўхтааст.

Баробари дар санъати мусиқӣ ба воя расидан Комилҷон Ҷабборов дар эҷодкорӣ низ самаранок фаъолият мекунад. Хусусан ў асарҳои мушкилу мураккаб ба монанди «Gul mavsumi», «Navo», «Dugohi Husayn»-ро бо сабки нотакрори худ, бо созоҳои мусиқии ғичҷак иҷро кардааст. Баробари он К.Ҷабборов дар соҳаи драмаи мусиқӣ, оҳангҳо, суруду ашўла меҳнати бобаракат намудааст. Дар ҳамкорӣ бо оҳангсоз Султон Ҳайтбоев ба драмаҳои мусиқии «Nur ustida gul», бо оҳангсоз Дони Зокиров ба драмаҳои «Nodira», «Mening jannatim» оҳанг баст. Инчунин, бисёр суруд ва ашўлаҳо эҷод кард. Аз ҷумла, «Obod o'lkam», «Toshkent piyolasi», «Diyorimsan», «Shifokorlar», «Sog'indim», «Mubtalo bo'ldim senga», «Assalom», «Vatan», «Ko'zlarim», «Ey pari», «Etmasmidim», «Nazzora qil», «Bu ko'ngil» аз ҷумлаи инҳоанд. Масалан, суруди «Diyorimsan», ки бар шеъри шоир Ҳабибӣ эҷод шудааст, дар байни халқи кишвари мо яке аз сурудҳои хеле машҳур ба шумор меравад. Суруди мазкур чунин аст:

DIYORIMSAN (ДИЁРАМ ТУ)

Шеъри **Ҳабибӣ**

Оҳанги **К.Ҷабборов**

Тези миёна

Еу о - zod, go' - zal

o'l - kam (jo - ni - mey), hur - mat - li di - yo -

rim - san, Ko'p zah - mat i - la

top - gan (jo - ni - mey) bax - tim - sa - nu yo -

rim - san, Jo - nim ka - bi as -

ray - man, no - mus i - la o - rim - san

Ko'ng - lim o - chi - lur boq - sam (jo - ni - mey),

o - ro - mu qa - ro - rim - san.

Qo'yingda o'sar yayrab eng baxtiyor insonlar,
 Boshdan-oyoq oq oltin sahro-yu biyobonlar.
 Albatta o'tar yuzdan zo'r ahd ila paymonlar,
 Oltin xazinamsan, bog'im-la bahorimsan,
 Har yerda madadkorim, har ishda madorimsan!

БА МАН ҲАМА БАРОБАР

Шеъри **А.Бобоҷон**

Оҳанги **А.Амонов**

Шодон

Тў-би ду-ран-га, до-рам ман ак-нун бо- зй ме-ку-нам
раф-та ба бе-рун Ту- ро ҳам хар-гўш Ту- ро ҳам хир-сак
на- ме- ку- нам ман ас- ло фа- ро- мўш
беҳ аз як- ди- гар.

Тўби дуранга,
Дорам ман акнун.
Бозӣ мекунам,
Рафта ба берун.
Туро ҳам хирсак,
Туро ҳам харгўш.
Намекунам ман
Асло фаромўш.

Ман бо шумо ҳам
Бозӣ мекунам.
Ман шуморо ҳам
Розӣ мекунам.
Ҳамаи шумо
Ба ман баробар.
Ҳар яки шумо
Беҳ аз якдигар.

Аломатҳои алтератсия

Дар мусиқӣ ҳангоми алтератсия гуфтан мо тағйрҳои овозхоро мефаҳмем. Яъне, баланд ва пастшавии овозҳои асосиро алтератсия меноманд. Аломатҳои алтератсия ин тавр аст:

Диез # – баландии овозро ба 0,5 парда мебардорад;

до – диез

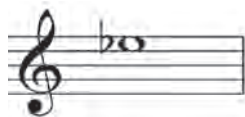

сол – диез

фа – диез

Бемол b – баландии овозро ба 0,5 парда паст мекунад;

ми – бемол;

си – бемол

Бекар ♮ – аломатҳои баландшавӣ ва пастшавиро бекор мекунад.

фа – диез; фа – бекар;

си – бемол; си – бекар

1. Муаллифи суруди «Diyorimsan» кист?
2. Оиди эҷодиёти оҳангсоз К. Ҷабборов нақл кунед.
3. Суруди «Ба ман ҳама баробар» - ро аз ёд кунед.

ЧОРЯКИ ЧОРУМ

СОЗҲОИ ХАЛҚӢ

Дарсҳои 1–2. СОЗҲО (АСБОБҲО)-И МУСИҚИИ ТОРӢ

Созҳои мусиқии миллии ўзбек ва тоҷикро, ки ба ҳамдигар хеле монанданд, ба 3 гурӯҳ ҷудо намудан мумкин аст:

1. Созҳои торӣ.
2. Созҳои нафасӣ.
3. Созҳои зарбӣ.

Созҳои торӣ васоити гуногуни овозҳосилкунӣ доранд. Торҳои дутор ва дўмбураро бо нўги ангуштон зада, онро менавозанд.

Дутор

Торҳои танбӯрро бошад, бо ёрии «нохун»-и махсус (аз маъдан сохта мешавад), ки ба ангушти ишоратӣ андохта онро менавозанд.

Танбӯр

Конун ё шохруд низ бо ёрии нохунакҳои ба ангушт пӯшидашаванда навохта мешавад.

Конун

Созҳои мусиқӣ ба монанди рубоби қашқарӣ, рубоби афғонӣ ва уд ба воситаи мизроб (медиятор) навохта мешавад.

Рубоби қашқарӣ

Рубоби афғонӣ

Уд

Уд

Созҳои гуногуни мусиқи ториро бо ёри камонча низ навохтан мумкин аст. Сато, ғиччак, қўбиз – созҳои ториву камонӣ мебошанд.

Ғиччак

Сато

Қўбиз

Чанг сози мусиқиест, ки бо ёри ду чўбча зада ва навохта мешавад.

Чанг

АЧАМ II (тарона)

Тези миёна

Оҳанги мумтози ўзбек

КО'КЛАМ KELADI (БАҲОР МЕОЯД)

Шеъри П. Муъмин

Оҳанги Ш. Ёрматов

Тези миёна

Har yi- li ko'k -lam ke-la-di, na-na-na na, na-na-na-na.

Ya-na ham ko'r - kam ke-la-di, na-na-na na, na-na-na-na.

I-liq -lan-sa ha-ro-rat, el- ga ro-hat- ha-lo-vat, El- ga ro-
Bu-lut qo-chib yig'-lay- di,

hat ha-lo- vat o...

A-riq -qa suv sig'-may- di,
O...
Bo'-yin cho'-zib sha- mol - ga, So-vuq qo-
char shi-mol-ga. Har yi -li ko'k-lam ke-la-di,
na-na-na na, na-na-na-na. Ya-na ham ko'r -kam ke-la-di,
na- na- na na, na-na-na-na. Ya-na ham ko'r-
kam ke- la- di,

Chumoli ham tinmaydi,
Bekorchi ko'rinmaydi.
Ko'klam bilan albatta,
Har jonzot harakatda.

Bag'rini keng ochar yer,
Ishlaganda chiqar ter.
Har yili ko'klam keladi,
Yana ham ko'rkam keladi.

ПАРАСТУ

Шеъри **А. Раҳмон**

Оҳанги **Н. Бобокалонова**

Тези миёна

Па - рас-ту, эй
па - рас - ту, Эй па - ран - да - и хуш - рӯ.
Мо ме - кӯ - чем аз ин чо, Ме-ша-вем аз ту чу - до.
Мо ме - кӯ - чем аз ин чо, Ме-ша-вем аз ту чу -
Нақарот:
до. Баҳ-ри дӯс - тон до - и - мо
1. Ку - шо - да дар - ҳо - и мо. 2. Ку - шо - да дар -
ҳо - и - мо. Ку - шо - да дар - ҳо - и мо.

2. Аммо ту фаҳмида мон,
Бачаҳот, ки шуд калон, } 2 бор
Ҳамроҳи онҳо даррав } 2 бор
Хонаи нави мо рав!

Нақарот:
Баҳри дӯстон доимо,
Кушода дарҳои мо.

РИВОЯТ ДАР БОРАИ РУБОБИ АФҶОНӢ

Хони Бухоро духтаре доштааст, ки дар ҳусну ҷамол беҳамто. Вале ўро беҳобӣ азоб медуодааст. Хон ҳамеша бо ғаму ташвиш мегаштааст. «Мабодо духтарам мурда намонад», – гуфта метарсидааст. Табибе намондааст, ки ўро нишон надода бошад. Вале духтарак шифо наёфта, аҳволаш рӯз аз рӯз бадтар

мешудааст. Духтаракро пагоҳирӯзӣ назди ҳавз мебаровардаанд. Бегоҳӣ бошад, боз ба даруни қаср дароварда мешинондаанд. Чашмони духтари хон ба товусҳои дар назди ҳавзи боғ мегашта афтада, ба ҳаёл ғӯта мезадааст. Онҳоро хеле дӯст медоштааст. Дар вақти болу пари худро кушодани товусҳо дили вай андаке таскин ёфта, ҳангоми бозӣ кардани онҳо шодӣ мекардааст. Доимо: «Ҳамин товусҳо ба гап даромада, суруд хонда, ба рақс дароянд-ку?» мегуфтааст.

Афғонбачае, ки дар Бухоро истиқомат мекардааст, аз ин гапҳо хабардор шудааст. Ў устои моҳир буда, ҳатто ба чӯби хушк ҳам «ҷон медаровардааст». Ҳамин бача тамоми ҳунари худро ба кор бурда, як асбоби товусмонанд сохтааст. Онро гирифта ба қасри хон ҳозир шудааст. Бо хон рӯбарӯ шуда: «Ман ба духтари шумо шифо

мебахшам», — гуфтааст. Хон розӣ шудааст. Афғонбача ба боғ даромада, рӯ ба рӯи духтари хон нишаста, асбоби товусмонанди сохтаашро навохтан гирифтааст. Аз навои гоҳ шӯх, гоҳ ором ва гоҳ ҳазини асбоб оҳиста-оҳиста хоби духтари хон омадааст. Беҳуда нагуфтаанд, ки «хоб ба дард даво, ба бемор шифо». Афғонбача асбобашро навохтан гирифтааст, духтар ҳамон хоб мерафтааст. Бо мурури замон афғонбача ўро дўст дошта мондааст. Бо зиёдтар шудани меҳри худ асбоби худро дигархелтар менавохтагӣ шудааст. Боре хон «Духтарам чӣ кор карда истода бошад, як хабар гирам», гуфта ба боғ баромада дидааст, ки хондухтар хоб рафтаасту дар наздаш афғонбача асбобашро навохта ғамгин нишастааст. Ин ҳолро дида «Сари духтарамро мабодо гаранг накунад» гўён ба фикр афтода, бачаро аз боғаш рондааст.

Духтарак аз дард халос шудааст. Вале афғонбачаро ёд карда, хеле ҷустуҷў карда, аз ҳеҷ ҷо даракашро наёфтааст. Хон аз сиҳат шудани духтараш хурсанд шуда, ўро ба писари хони мисли худаш бой ба занӣ медиҳад.

Афғонбача асбоби ба хотири духтари хон сохтаашро навохта мегаштааст. Ҳангоми навохтани ў беҳобон ба хоб рафта, касалҳо шифо меёфтаанд.

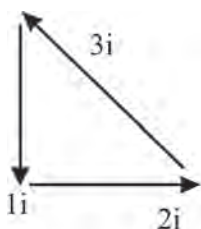
Ҳамин тавр, асбоби сохтаи афғонбача «Рубоби афғонӣ» ном гирифтааст.

(Аз китоби «Асотир, ҳикоят ва ривоятҳои ўзбекӣ»)

Андозаи 3/4

Андозаи 3/4 ба асарҳое, ки бо суръати миёна иҷро мегарданд истифода бурда мешавад. Рақами болоии «3» - и ин андоза, дар дохили як такт (вазн) се ҳисса буданаширо, рақами зерин (дар махраҷ буда) –и 4 бошад, ҳар яки ин ҳиссаҳо ба дарозии чоряк баробар буданаширо мефаҳмонад. Яъне, аз се ҳисса, ҳиссаи якум пурқувват, ҳиссаҳои дуюм ва сеюм бошад, беқувват аст:

Ҳангоми бо андозаи 3/4 дирижёрӣ кардан, ҳаракати дасти рост ин тавр мешавад: дар вақти «1» гуфтан даст аз боло ба поён фароварда шуда, дар вақти «2» гуфтан – даст аз поён ба тарафи рост ҳаракат карда, ҳангоми «3» гуфтан – аз рост ба тарафи боло бардошта

мешавад.

1. Созҳои халқӣ ба чанд гурӯҳ чудо мешаванд?
2. Номи созҳои ториго гӯед.
3. Дар андозаи 3/4 дирижёрӣ кунед.

Дарсҳои 3–4. СОЗҲОИ МУСИҚИИ НАФАСӢ

Чашнҳои анъанавии мардумӣ, маросимҳои сайр ва тӯйро бидуни садои карнаю сурнай ва доираву нағора тасаввур кардан ғайриимкон аст. Зеро ин созҳо дар ҳаёти маънавии мардум пеш аз ҳама чун даракдиҳандаи шодиву сурур мавқеи муносиби худро ёфтаанд.

Сурнай

Карнай

Гайр аз инҳо най, қўшнаӣ, сибзӣқ ва буламон, чангқобиз барин созҳои нафасӣ низ мавҷуданд.

Лабчанг

Най

Қўшнаӣ

Сибзӣқ

Буламон

○ Дар иҷрои асбобҳои нафасӣ оҳангҳо гӯш кунед.

CHAMANDAGUL (ГУЛ ДАР ЧАМАН)

Суруди халқии ўзбек

Шодон

Cha-man- da - gul o- chi- lib- di- yo cha- kang-ga taq,
 cha- kang-ga. Biz-ning hov- li yo'- lin- giz,
 chin- ni bax - mal to'- nin - giz, Cha- man-da- gul
 o- chi- lib- di- yo cha- kang-ga taq, cha- kang-ga.

ВАНОР (БАҲОР)

Шеъри 3. Эгамбердиева

Оҳанги Ш. Ёрматов

Оҳиста

Bir bi - ri - ga ye - tol - may Soy - lar cho - pib
 char- cha-di. Qu - von- chin ber- ki - tol - may, Qush-lar ham cha-
 pak chal - di. cha - pak chal - di. Qu-yosh ham bu-lut

bi - lan O'y-nay - di be - kin ma-choq Qo-lish - may tur-
 na - lar - dan. U - cha - yap - miz ar-g'im-choq. Bo-dom gul-la-
 - sa bir- dan. Ko'-rib hay - ron qo- la - man, Bu-vim - dan eng
 bi - rin - chi Men su-yun-chi o-la - man, o - la - man.
 Xur-sand bo'-lib da - raxt - lar, Qo'-lin ko'k-ka cho' - za - di.
 Qal-dir-g'och qayt-gan payt-lar, Me-ning bo'- yim o' - sa - di,
 bo'- yim o' - sa - di. Bir - bi - ri - ga ye - tol - may,
 Soy - lar cho - pib char - cha - di, Qu - von - chin ber-
 - ki - tol - may, Qush-lar ham cha-pak chal - di, cha-pak - chal - di

СҶИҚАСДИ ШАБОНА ВА НАВОИ МУШҚДОНА

Ҳаво торик шуда буд. Борбад пеши пойи худро базӯр медид ва боэҳтиёт дар кӯчаи тангу ноҳамвор қадам мезад. Дар нимаи роҳ баногоҳ ду кас ба ӯ ҳуҷум оварда мушту лагадкӯб карданд. Гарчанде Борбад дод мегуфт ва ёрӣ мехост, касе ӯро халос намекард. Зеро атрофи боғ беодам буд. Ногоҳ дар дасти яке дами ханҷар дурахшид. Роҳи ягонаи халосӣ гурехтан буд ва Борбад тамоми қувваи худро чамъ оварда аз девор ҷаҳид ва дар боғи тамоман торик ғайб зад. Душманон машъал гиронда дар боғ ӯро бисёр ҷустуҷӯ карданд, вале наёфтанд. Зеро ӯ дар болои дарахт буд. Ҳамин тавр, то рӯз садо набароварда чун мурғ дар шох нишаст. Бовар надошт, ки онҳо дур рафта бошанд. Зеро яке аз душманон чунин гуфт: «Наёбем, Биндуй моро несту нобуд мекунад».

Ӯ дар байни шохҳои сершоҳу барг бекор нанишаста, дар бораи эҷоди навои тозаи рақсӣ барои Мушқдона бисёр фикр кард. Ҳамаи оҳангҳои рақсии мардумӣ, ки дучор омада буд, аз хаёлаш гузаштанд. Ҳеч яке аз он оҳангҳо ба Мушқдона мувофиқ набуданд. Сипас Борбад мувофиқи нозу карашма, шӯҳихову ҳаракатҳои хоси ӯ оҳанг ҷуст. Вақти дамидани субҳ айёме, ки осмон каме сафедӣ дошт, аз девор парида ба кӯча гузашт ва ба ҳавлии худ шитофт. Ин беғоҳӣ дар қасри шоҳ базме буд ва дастаи Борбад бо сурудҳои наву дилангез таъби Хусравро бояд хуш кунад. Борбад оинаи мисинро гирифта, ба варами ҷабин ва рӯйи латхӯрдааш марҳам молид. Сипас либос иваз карда дароз кашид, ки камтар хастагиро барорад, то ки дар базм вазъи нохуши ӯ ба касе

маълум нагардад. Ў андешид, ки Накисо дуруст гуфта будааст: «Душманони ў зиёд мешаванд ва қадам бояд боэҳтиёт гузошт». Сипас боз дар бораи Мушқдона — раққосаи даста андешид, ки барояш оҳанги нави рақсӣ ваъда карда буд. Хаёлотии хушобуранг ба парвоз омад ва шоҳи хунёгарон Борбад Мушқдоноро дар бар куртаи ҳарир ҳангоми рақси суғдӣ бидид. Он қадар равшан мидид, ки метавонист таҳриқи хурдтарин мушаки Мушқдоноро бо мусиқӣ ифода намояд.

Ин дам аз дар Мушқдонаи ҳақиқӣ бо хоҳараш Яқдона воридаи ҳавлӣ шуда, Борбадро дар ҳолати аҷибе дарёфтанд: ў зери сояи ҳавозаи кишмиш нишаста, бо шавқу шодӣ тор мезад, абрӯ парронда китф чунбонда ҳаракатҳои рақсӣ менамуд. Гарчанде Мушқдона бо Яқдона тамоман наздик омаданд ва дар рӯ ба рӯяш истоданд, Борбад ҳанўз ҳам бо Мушқдонаи хаёлӣ сару кор дошт, чашм пӯшида савори оҳанги худ ким чӣ хел ҷилваҳо мекард.

Мушқдона, ки ҳангоми вуруд, ангушти ишора ба лаб чилик намуда, аз Яқдона хомӯширо талаб карда буд, бо даст чашмони Борбадро баста, худ пеш аз хоҳараш қоҳ-қоҳ хандид. Борбад бозистод ва чашмонашро накушода гуфт: «Аз хандаат бӯйи мушк меояд».

- Ёфтӣ, ман Мушқдонаам.
- Ин кас хоҳарат, — гуфт Борбад.
- Чӣ хел шинохтӣ? — гуфт Мушқдона.
- Аз ҳар дуи шумо бӯйи якхелаи мушк меояд, — ҷавоб дод Борбад.

Ҳар ду хоҳарон баробар хандиданд.

Мушқдона ба аҳволи Борбад нигоҳ кард ва парсид:

- Устод, туро ба ин ҳол кӣ афканд?

– Аз шаҳри Рай мегузаштам ва дуздон ба ман дарафтида, ба ин ҳол маро расониданд.

– Кай дар шаҳри Рай будӣ?

– Ҳамин шаб дар хобам. Чун аз хоб хезам осори зарбу лат дар баданам боқӣ мондааст.

– Хайр шўхӣ бас. Ин хоҳари ман низ меҳоҳад раққоса шавад.

Баъдан Борбад навои шўхеро менавозад ва Яқдона дар зерӣ он мерақсад. Аз рақси ӯ Борбад ба вачд меояд ва ҳамроҳи Мушқдона бо ӯ мерақсанд. Баъди анҷоми рақс Борбад бисёр таъриф мекунад. Сипас, Мушқдона аз Борбад хоҳиш мекунад, ки оҳанги наваширо барои ӯ навозад. Дар зерӣ ин оҳанг Мушқдона хеле зебо рақс мекунад ва баъд аз анҷоми рақс ҳамчун рамзи муҳаббат аз ҷабини Борбад мебўсад ва мегўяд:

— Ман фаҳмидам, ки ин оҳангро барои ман офаридӣ. Ту маро дўст медорӣ устод?

— Ту шайтонча медонӣ, ки ман киро дўст медорам, — гуфт Борбад ва хандид.

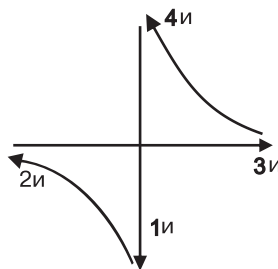
— Охир дар ҳамон Гесў чӣ чизи аҷоибе ёфтӣ, ки дар ман нест? — гуфт Мушқдона ва ноз кард.

Борбад ба ӯ мегўяд, ки Гесў дили бузург дорад ва дили ӯ монанди оби чашма соф аст.

Мушқдона ба Борбад нигариста мегўяд, ки Гесў туро ҷоду кардааст, вай суҳанҳои устокорона мегўяд, аммо ман ба воситаи рақс ҳиссиёти худро бо ҳаракатҳои ифода мекунам ва дили ман бузург шуда маро фаро мегирад, гуё дили ман мерақсад, на ман.

Андозаи 4/4

Андозаи 4/4 ба гимн, суруд, марш ва дигар асарҳои мусиқӣ истифода бурда мешавад. Рақами болоии «4» - и ин андоза дар дохили як такт (вазн) чор ҳисса буданаширо, рақами дар поён будаи «4» - ҳар яки ин ҳиссаҳо ба дарозии чоряк баробар буданаширо мефаҳмонад. Дар ин аз чор ҳисса, ҳиссаи якум пурқувват, ҳиссаи дуюм камқувват, ҳиссаи сеюм нисбатан бақувват ва ҳиссаи чорум камқувват аст.

Ҳангоми ба андозаи 4/4 дирижёрӣ кардан, ҳаракати дасти рост ин тавр мешавад: дар вақти «1» гуфтан – даст аз боло ба поён фароварда мешавад, ҳангоми «2» гуфтан – даст ба тарафи чап ҳаракат мекунад, дар вақти «3» гуфтан – ба рост ва «4» гуфтан – ба боло бардошта мешавад.

Дарсҳои 5 – 6. Созҳои мусиқии зарбӣ

Дар таърихи маданияти халқи ўзбек ва тоҷик доира, нақора, довул, қайроқ ва занд барин созҳои зарбии зиёд ба вучуд омадааст. Дар ин созҳо усулҳои ритми ба аҳамияти бадеии алоҳида доро буда навохта шуда, бо воситаи усулҳо дар иҷрои дигар созҳо ҷӯр шудаанд.

Калимаи «усул» аз арабӣ гирифта шуда, маънояш нағма, наво, оҳанги мусиқӣ ва номи яке аз нағмаҳои ҳабдаҳгонаи мусиқии классикӣ мебошад. Усулҳои ритме, ки дар созҳои гуногуни зарбӣ ҳосил карда

мешавад, дар маданияти халқамон аз қадим инҷониб маълум аст. Аз ҷумла, усулҳои ритмии дар як маром такроршаванда дар қадим ҷараёнҳои шикорчигиро барои якҷоя бо як тартиб гузаронидан хизмат карда бошад, дар маросимҳои тӯй, сайлҳо ва дигар тадбирҳои оммавии хурсандибахш ҳамчун яке аз омилҳои муҳими кайфияти хушнудию идонабахш хизмат кардааст.

Доира

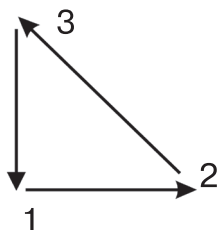

Нағора

- Дар иҷрои соҳҳои зарбӣ оҳангҳо гӯш кунед.

Андозаи 3/8

Андозаи 3/8 ба асарҳое, ки бо суръати тез иҷро мегарданд, истифода мешавад. Рақами «3»-и ин андоза дар дохили як зарба ё вазн (такт) се ҳисса буданаширо, рақами зерини (дар махраҷ буда) 8 бошад, ҳар яки ин ҳиссаҳо ба дарозии нимҷоракӣ баробар буданаширо мефаҳмонад. Дар инҳол аз се ҳисса ҳиссаи якум бақувват, ҳиссаи дуюм ва сеюм бошад, бақувват аст.

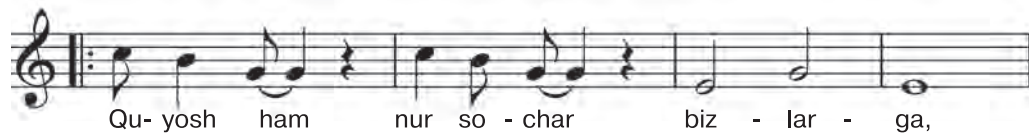
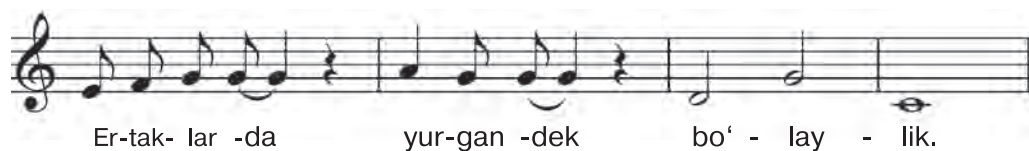
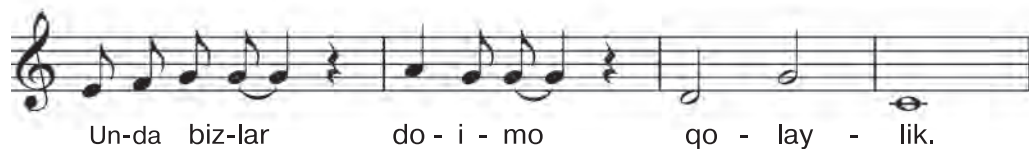

VOLALIK (BACHAGI)

Шеъри **Дилнур**

Оҳанги **Х. Ҳасанова**

Шодон

ga. Os - mon - ning bag' - ri - da yay - ray -
lik, bor bo' l - sin bo - la - lik.

Qanday go'zal, shirindir bolalik,
Unda bizlar doimo qolaylik.
Quvonchlarga olamni to'ldirib,
Ertaklarda yurgandek bo'laylik.

Naqarot:

Quyosh ham nur sochar bizlarga,
Sho'x-shodon o'g'il-u qizlarga.
Osmonning bag'rida yayraylik,
Bor bo'lsin bolalik.

Quvontirib ko'zlarni o'ynaymiz,
Tabassumsiz hech kimni qo'ymaymiz.
Biz bor yerda kattalar zerikmas,
Xursand qilib barchani to'ymaymiz.

- ?! 1.** Чй гуна созҳои зарбиро медонед?
2. Суруди «Bolalik»-ро аз ёд кунед ва номи муаллифи онро гӯед.
3. Ҳиссаҳои пурқувватро муайян кунед.

ДОИРА

Дар замонҳои хеле қадим савдогарони яке аз мамлакатҳои бо нияти савдо ба сафар баромадаанд. Роҳи онҳо аз Чўли Малик мегузаштааст. Роҳ рафта, роҳ рафта, кам ҳам не, зиёд ҳам не, ба худ миёнаи хушктарини Чўли Малик расидаанд.

Ногоҳ оби онҳо тамошудааст. Аз беоби яке паси ҳамдигар аз ҳол рафта, ба ҷояшон афтида мондаанд. Дармони онҳо хушк шуда, ба роҳгарди мадорашон намондааст. Дар қорвони онҳо як ҷавоне низ будааст. Ӯ охири оби дар машкаш бударо қатра-қатра ба даҳони ҳамсафаронаш рехтааст. Одамон каме ба худ омадаанду лекин аз гарми ва ташнагии ба роҳ баромада натавонистаанд. Он ҷавон фикр карда, фикр карда, машки аз об холишударо дарронда ба чархи ароба таранг карда кашада, онро тақар-туқуркунон задан гирифтааст. Ба садои баромадаистода завқаш омада, боз саҳттар за-

дан гирифтааст. Баъд онро торафт чунон сахт задан гирифтааст, ки овози он тамоми биёбонро ба ларза андохтааст. Аз чунин овози ғайритабиӣ одамон низ ба худ омада, чунбучӯл кардаанд. Онҳо қувват гирифта, ҳаракат

кардаанд. Овоз аз як ҷо ба ҷойи дигар, аз як теппагӣ ба дигараш паҳн шудааст. Дар охир овоз то ба корвони дигаре, ки аз он тарафи биёбон мегузаштааст, расидааст. Корвониён: «Корвон шояд ба ҳалокат дучор шуда бошад, набошад ин гуна овоз намебароварданд, моро ба ёрӣ даъват карда истодаанд, ба онҳо расидан даркор», — гӯён ба назди онҳо раҳсипор шудаанд. Ба тоҷирони ба ҳалокат дучор шуда об дода, онҳоро ҳамроҳи худ барои савдо гирифта рафтаанд. Ҳамин ки доира овози «така-така-тум, така-така-тум» барорад, одамон рӯҳбаланд гардида, дар онҳо рӯҳияи далерӣ ва ҷасурӣ бедор мегардидааст.

(Аз китоби «**Асотир, ҳикоят ва ривоятҳои ўзбекӣ**»)

Дарсҳои 7–8. ОҲАНГСОЗ ФАХРИДДИН СОДИҚОВ

Фахриддин Содиков (1914 – 1977) эҷодкори як қатор суруду таронаҳо ва оҳангҳои пурмазмун мебошад, ки барои инкишофи мусиқии ўзбек саҳми

босазо гузоштааст. Аз ҷумла оҳангҳои «O‘zbekcha vals», «Vatan marshi», «Qurilish marshi» сурудҳои таронаҳои «O‘zbekiston», «To‘y muborak», «Dutorim», «Bir go‘zal», «Tinchlik qo‘shig‘i», «Shirmonoy», «Zarafshon»-и санъакори моҳир хазинаи муסיқии миллиро ғанӣ гардондааст.

Фахриддин Содиқов

Барои эҷод кардани ин гуна асарҳои пурмазмун истеъдоди оҳангсозии Ф.Содиқов, инчунин мукамал донишмандони асбобҳои чангу дутор аҳамияти калонро соҳиб аст. Ин фазилат дар дигар асарҳои ӯ низ намоён мешавад.

Ба ин, аз ҷумла суруди «Qorabayir»-и ба шеъри шоир Акмал Пўлод эҷодкардаи ӯ мисол шуда метавонад.

Қорабайир зоти аспест, ки он дар Ўзбекистон парвариш карда шудааст. Аз он барои савор шудан ва аробакашӣ истифода бурдаанд. Дар суруди «Qorabayir» хизмати ғоидаовари ана ҳамин хел аспҳо барои сабук кардани бори вазнини деҳқононамон васф карда мешавад. Қисми даромади созиши суруд ва нақаротҳои он мардонавор гаштани бузқашон ва дар савту оҳангҳои бандҳои шеърӣ бошад, даштҳои васеъ ва дар онҳо аспони давида истодаро тасвир мекунад.

QORABAYIR (ҚОРАБАЙИР)¹

Шеъри **А.Пўлод**

Оҳанги **Ф.Содиқов**

Чаққон

Chor-va-miz-ning
sav-la-ti-dur qo-ra-ba-yir o-ti-miz, Yil-qi-miz-ning
chi-ro-yi-dur, bu-kil-mas qa-no-ti-miz.
Er-ka-la-nib kish-na-gan-da
ja-rang-lar da-la, tog'-lar, Jan-go-var-lik
xis-la-ti ko'p, Meh-nat-da ko'n-gil chog'-lar,
meh-nat-da ko'ngil chog'-lar. Oh, jon tul-po-ri-
miz

¹ Қорабайир – зоти аспи дар Ўзбекистон машхуре мебошад, ки барои саворшавӣ, инчунин барои бо ароба боркашонӣ аз он фоида бурдан мумкин аст.

Ye-li-shi-ga
teng ke - lol - mas hat- to ko'k-da bur- gut - lar,
Qil-gan i-shi el - ga man - zur, maq- to- vi bor
bir daf - tar. Har kun u - ni er - ka - la - tib
yol- la-ri-ni ta-ray- man, Men o- tim-ga
me-hr qo'- yib ham-ro-him deb qa-ray- man.
Ham-ro- him deb qa-ray- man. Oh, jon tul- po-ri-miz.

YOZ YAXSHI
(ТОБИСТОН НАФЗ АСТ)

Шеъри **П. Мўъмин**

Оҳанги **Д. Зокиров**

Тези миёна

Yoz ke - zar yash - na - gan e - lim -
Qush - la - rim say - ra - shar, qay - na-
da, shar, yoz zav - qi ti - lim - da,
bu - loq - lar shi - vir - lar,

di-shil - lim - da.
shil - di - rar.

Yoz yax - shi, yoz yax -
shi, yoz yax - shi, yoz yax - shi!

2. Quyoshday mehnatim qudrati,
Pahlavon xalqimning sur'ati,
Yurtimni bezagan, qaranglar,
Yoz kuyi har yonda jaranglar:
Yoz yaxshi, yoz yaxshi, yoz yaxshi!

 Дар мисоли зерин чї гуна аломатҳои алтеративї гузошта шудананаширо муайян кунед.

ГАР НАМЕДОНЇ, БИДОН

Оҳанги халқии тоҷик

Маҳин

СУПОРИШҶО БАРОИ МУСТАҶКАМКУНИ

1. Дар кадом қатор сурудҳои «Идона ва маросимӣ» дуруст нишон дода шудаанд?

- A) «Lapar», «Oh, Layli», «Sovuq kimni izlaydi?»
- B) «Yor-yor», «Kelin salom», «Charx», «Ot o'yin».
- B) «Maktab», «Alla», «Yalla».

2. Бахшиҳо чӣ гуна сурудҳоро месароянд?

- A) Лапарҳоро.
- B) Достонҳоро.
- B) Аллаҳоро.

3. Сурудҳои Рамазон кай суруда мешавад?

- A) Дар тӯй ва маросимҳо.
- B) Дар моҳи Рамазон дар вақти хуфтан.
- B) Бо мақсади хобондани кӯдакон.

4. Рақсҳои халқии тоҷик ва ўзбек дар кадом қатор дуруст дода шудааст?

- A) «Камаринча», «Гопак», «Булба».
- B) «Lazgi», «Dilxiroj», «Tanovar».
- D) «Polka», «Mazurka», «Shag'ala».

5. Дар асоси саволҳои зерин катакчаҳоро пур кунед!

- 1. Созҳои торӣ.
- 2. Рақси халқии Қароқалпоқӣ.
- 3. Созҳои нафасӣ (пуфкунанда).
- 4. Созҳои зарбӣ.
- 5. Созҳои нафасӣ.

1.	Қ					
	Ў					
2.	Ш					
3.	Н					
4.	А					
5.	Й					

ЛУҒАТИ МУСИҚӢ

Айтим (шифоҳӣ) – номи умумии ҳамаи намунаҳои мусиқӣ буда, барои бо овоз сароидан ва гуфтан муайян карда шудааст.

Рубоби афғонӣ – сози мусиқии торӣ-мизробӣ (медиатор) буда, он ба воситаи мизроб навохта мешавад. Косаи сари он чуқур кофта шуда, ба рӯяш пӯсти таранг часпонда шудааст. Дастаи он кӯтоҳ буда, чор баспарда часпонда шудааст. Дар болои даста 6 ё 7 хаспардаи иловагӣ низ дорад. Бо 5 тори асосии рубоби афғонӣ оҳанг навохта мешавад. Инчунин, дар бари он 10-11-то симҳои иловагӣ кашида шуда, онҳо ба сифати аксдиҳандаи садо истифода мешавад.

Оҳангсоз (бастакор) – бо оҳанг ва пардаи маълум усулҳои гуногуни доира ва шеърӯ ғазалҳоро гузошта, асарҳоро ба мисли суруд ва ашӯла эҷод мекунад.

Буламан – сози мусиқии сурнаймонанд, ки аз чӯби дарахти тут сохта мешавад. Лекин он аз сурнай ҳаҷман хурдтар буда, ҷойи пуфкунандаи он бошад, аз ҷиҳати бо най (сибизик) монандӣ (забончадор) доштани фарқ мекунад.

Доира (даф) – сози мусиқии зарбӣ буда, чанбараки он аз навдаи тоқ ё аз чӯби зардолу ё ки чормағз тайёр карда шуда, ба як тарафи рӯи он пӯсти ғӯсола (ё ки оҳу, буз) таранг кашида мешавад. Дар даруни чанбарак аз 40 зиёд ҳалқаҳои маъданӣ овехта шудааст.

Дутор – сози мусиқии торӣ-мизробӣ буда, аз чӯби дарахти тут, зардолу ё ки чормағз тайёр карда мешавад. Дар дастааш 13-14-то пардаи абрешимин баста мешавад.

Дӯмбира – сози мусиқиест, ки мисли дутор аз ду тор иборат буда, аз дутор бо овози ба худ хоси «хаста» доштани ва дастаи он нисбатан кӯтоҳ суфта (парда баста нашудааст) будани фарқ мекунад.

Карнай – сози мусиқии нафасӣ мебошад, ки аз мис сохта шуда, дарозиаш 2 метр ва аз он зиёдтар мебошад. Дар гузашта шакли «Оринҷӣ» (хати шикастамонанд)-и он низ истифода шудааст. Барои бемалол бардошта гаштан ба 3 қисм ҷудо карда мешавад. Дар карнай парда, яъне сӯрохии бо панҷа зеркунанда вучуд надорад. Аз сабаби овози ғафс ва пурқувват доштани дар гузашта ба ғайр аз тӯйу маросимҳо боз дар қисми ҳарбӣ ва ҷараёнҳои шикор низ истифода шудааст. Дар ҳайати ансамбл барои баланд бардоштани рӯҳияи тантанавӣ истифода мешавад.

Композитор (лот. compositor – мураттиб, эҷодкор) – эҷодкори мусиқие, ки дар маданияти Аврупои Ғарбӣ ба вучуд омадааст. Эҷодкоре, ки асосан дар жанрҳои мусиқии опера, симфония, соната, балет, оратория ва асарҳои монанди инҳоро менависад.

Нағора (нақора, табл, духул) – аз лой дар шакли кӯза (хурма, тубак) сохта шуда, то ба дараҷаи сафол расидан мепазанд. Косаи он бо пӯсти оху (ё ки дигар ҳайвон) таранг кашида пӯшонда мешавад. Нағораҳо аз ҷиҳати ҳаҷм ба намудҳои калон (нағораи дӯл), миёна (нағораи кӯс) ва хурд (нағораи рез) ҷудо мешавад.

Сато — сози мусиқии торӣ-камонӣ аст. Косаи он аз дарахти тут сохта шуда, дастаи дарози он ба танбӯр монанд аст.

Сибзӣқ – сози мусиқии нафасӣ буда, аз қамиш сохта шудааст. Аз тарафи пуф мекардаш забонҷаи буридашуда дошта, аз тарафи пеш сето парда – сӯроҳча дорад.

Сурнай — аз ҷӯби зардолу ё чормағз сохта мешавад. Ба қисми пеши он ҳафтто ва ба қисми поёни он бошад, якто парда-сӯроҳча аст. Бо сурнай оҳангҳои рақсӣ ва суруду таронаҳои оммавии дар байни халқамон маъруф, инчунин мақомҳои «Роҳҳои сурнай» иҷро карда мешавад. Дар ансамбл низ сурнай роҳҳои асосии оҳангро садо мебахшад.

Танбӯр – сози мусиқии торӣ – мизробӣ аст. Косаи он аз дарахти тут тайёр карда мешавад. Дар дастаи дарози он 16-то пардаи бандак мешавад. Дар сарпӯши коса 4-то чӯб (хас) пардаи иловагӣ ширеш карда шудааст. Миқдори торҳои танбӯр аз се то шашто шуданаш мумкин. Дар вақти ҳозира бештар танбӯри се ва чор симнок истифода бурда мешавад. Торҳо бо воситаи мизробнохуни махсуси ба ангушти ишорати пӯшидашаванда навохта мешавад.

Уд, барбат — яке аз созҳои мусиқии торӣ-мизробии қадимтарин ба ҳисоб меравад. Он аз танбӯру дутор бо косаи калони шакли нок дошташ ва дастаи кӯтоҳи суфта (парда баста нашудааст) доштани фарқ мекунад. Дар сози уд 11-то тор буда, аз инҳо панҷтоаш бо тарзи чуфт, яктоаш бошад, ба ҷойи овози ғафси паст истифода мешавад.

Чанг — асбоби торию зарбӣ аст. Дар гузашта аз ин асбобҳои анъанавии чанг, ки ҳамагӣ 40-то сим (тор) доштааст истифода мебурдаанд. Аз инҳо 13-тоаш сетогӣ якҷоя шуда, якто симаш ба тори ғафси поён дар ҳолати тақсимшавӣ ҷудо карда шудааст. Дар давраи ҳозира бошад, дар чанги замонавии истифодашаванда 75-то тори сеқаторӣ кашида шуда мавҷуд аст. Торҳои чанг ба воситаи 2-то чӯб зада (харошида) навохта мешавад.

Конун – сози мусиқии торӣ буда, шаклан ба сози мусиқии чанг монандӣ дорад. Аммо фарқияташ дар он аст, ки як қисми чӯбинаш бо пӯст кашида шуда, 24-то тораи рӯдагӣ мебошад.

МУНДАРИЧА

Пешгуфтор	3
Гимни давлатии Республикаи Ўзбекистон	4

ЧОРЯКИ ЯКУМ СУРУДҲОИ ХАЛҚИ ЎЗБЕК ВА ТОЧИК

Дарси 1. Ватанамонро мадҳу ситоиш мекунем	6
Шаклҳои мусиқии оддӣ (содда). Шакли банд	7
Дарсҳои 2–3. Сурудҳои халқӣ. Лапар (бадеҳа).....	8
Модарҷон. Лапари халқии ўзбек.....	9
«Аз мо ба шумо ки лозим?». Шеъри Я. Қурбонов, оҳанги М. Насимов	10
Воситаҳои ифодаи мусиқӣ	12
Дарсҳои 4–5. Ялла.....	12
Яллама ёрим. Яллаи халқии ўзбек	13
Суруди сулҳхоҳон	14
Ба шафтолу саволам. Шеъри П. Мўъмин, оҳанги Н. Норхўчаев	14
Усул.....	15
Дарсҳои 6–7. Таронаҳои маросимҳои рамазон.....	16
Нишолло. Шеъри Р. Толиб, оҳанги Д. Омонуллаева	17
Аломати динамикӣ.....	18
Дарси 8. Таронаҳои алла	19
Алла. Таронаи халқии ўзбек	19
Алла. Оҳанги В. Мотсарт.....	20
Модари чон модарам. Шеъри Б. Раҳимзода ва М. Фарҳат, оҳанги М. Атоев	21
Ривоят дар бораи «Алла».....	23
Дарси 9. Сурудҳои халқии бачагона	24
Борон меборад. Оҳанги халқии ўзбек	25
Сафедори сафед ё кабуд. Суруди халқии ўзбек.....	26
Шод ба мактаб равем. Шеъри Н. Розик, оҳанги А. Амонов	26
Лад (созу мақом). Пардаи до-маҷор.....	28

ЧОРЯКИ ДУЮМ Суруд ва рақсҳои халқӣ

Дарси 1. Сурудҳои халқӣ.....	29
Суруд. Оҳ, лайлӣ. Суруди халқии ўзбек.....	30
Офтоб баромад ба олам. Суруди халқии ўзбек.....	31
Қаторовози ля – минор.....	32
Дарсҳои 2–3. Рақсҳои халқӣ.....	33
Булба. Суруди рақсию халқии белорус	34
Шағала. Суруди рақсию халқии қароқалпоқӣ	35
Ватан. Шеъри Х. Раҳмат, оҳанги Х. Ҳасанова	36
Тоника	37

Дарсҳои 4–5. Сурудҳои меҳнатӣ.....	38
Ўрчук. Суруди халқии ўзбек.....	39
Бачаи хуб. Шеъри П. Мўъмин, оҳанги Н. Норхўҷаев	40
Овозҳои устувор ва ноустувор.....	41
Дарсҳои 6–7. Сурудҳои маросими тўй	42
Навои сурнай. Оҳангии халқии ўзбек	42
Ёр-ёр. Суруди халқӣ	43
Муноҷот. Ғазали А. Навоӣ, оҳанги И. Иқромов.....	45
Муаллими мо. Шеъри Л. Кенчаева, Оҳанги Қ. Ҳикматов.....	46
Супоришҳо барои мустаҳкамкунӣ	48

ЧОРЯКИ СЕЮМ Сурудҳои идона ва мавсимӣ

Дарсҳои 1–2. Сурудҳои фасли зимистон	50
Сардӣ киро меҷӯяд? Шеъри П. Мўъмин, оҳанги Н. Норхўҷаев.....	51
Мо аскарем. Шеъри И. Раҳмон, оҳанги Н. Норхўҷаев	52
Сеовозӣ	53
Дарсҳои 3–4. Санъати бахшигӣ	54
Модарҷон, сиҳат бошед. Оҳанг ва шеъри М. Дадабоев	55
Часорати бахшӣ	57
Дарсҳои 5–6. Сурудҳои фасли баҳор	60
Бойчечак. Суруди халқии ўзбек	61
Баҳор омад. Суруди халқии ўзбек	63
Тўхфаи баҳор. Шеъри Н. Назирӣ, оҳанги В. Абдураҳмонов.....	64
Баҳорам. Оҳанги Ю. Раҷабӣ	65
Навбаҳор. Шеъри Н. Нарзуллоев, оҳанги Г. Қўчқорова	65
Дарсҳои 7–8. Муждарасонҳои фасли баҳор ва табиат.....	68
Арғамчин. Суруди халқии ўзбек.....	68
Чег зан хурӯсам. Суруди халқии ўзбек	70
Булбулча. Шеъри М. Қўшоқов, оҳанги М. Насимов	71
Парда ва нимпарда.....	72
Дарсҳои 9–10. Оҳангсоз Комилҷон Ҷабборов	73
Диёрам ту. Шеъри Ҳабибӣ, оҳанги К. Ҷабборов.....	74
Ба ман ҳама баробар. Шеъри А. Бобочон, оҳанги А. Амонов	76
Аломатҳои алтератсия	77

ЧОРЯКИ ЧОРУМ Созҳои халқӣ

Дарсҳои 1–2. Созҳо (асбобҳо)-и мусиқии торӣ.....	78
Баҳор меояд. Шеъри П. Мўъмин, оҳанги Ш. Ёрматов	83
Парасту. Шеъри А. Раҳмон, оҳанги Н. Бобокалонова.....	85
Ривоят дар бораи рубоби афғонӣ	86
Андозаи 3/4	88

Дарсҳои 3–4. Созҳои мусиқии нафасӣ	88
Гул дар чаман. Суруди халқии ўзбек	90
Баҳор. Шеъри З. Эгамбердиева, оҳанги Ш. Ёрматов	90
Сўиқасди шабона ва навои мушқдона	92
Андозаи 4/4	95
Дарсҳои 5–6. Созҳои мусиқии зарбӣ	95
Андозаи 3/8	96
Бачагӣ. Шеъри Дилнур, оҳанги Х. Ҳасанова	97
Доира	99
Дарсҳои 7–8. Оҳангсоз Фаҳриддин Содиқов	100
Қорабайир. Шеъри А. Пўлод, оҳанги Ф. Содиқов	102
Тобистон нағз аст. Шеъри П. Мўъмин, оҳанги Д. Зокиров	103
Гар намедонӣ, бидон. Оҳанги халқии тоҷик	104
Супоришҳо барои мустаҳкамкунӣ	105
Луғати мусиқӣ	106

O'quv nashri

Oqilxon Ibrohimov
MUSIQA

*Ta'lim tojik tilida olib boriladigan maktablarning
4 sinfi uchun darslik
(Tojik tilida)*

Тарҷимон *Ҷ. Эшонқулов*
Муҳаррир *О. Камолов*
Муҳаррири мусиқий *Н. Ўтаева*
Муҳаррири бадеӣ *И. Йўлдошев*
Муҳаррири техникӣ *Т. Харитонов*
Саҳифабанди компютерӣ *А. Сулаймонов*

Литсензияи нашриёт АИ № 290. 04.11. 2016.

Ба чопаш 22.07.2020 имзо шуд. Андозаи 70x90 1/16. Коғазӣ офсетӣ.
Гарнитураи «Arial». Кегли 14 шпондор. Бо усули офсет чоп шудааст.
Љузъи чопии шартӣ 8,19. Љузъи нашриву ҳисобӣ 8,5.
Теъдоди нашр 7792 нусха. Фармоиши №

Хонаи эҷодии табъу наشري «G'afur G'ulom»-и.
100128, Тошканд, кўчаи Лабзак, 86.
Телефон: (371) 241-25-24, 241-19-42 Факс: 371 241-82-69
www.gglit.uz info@gglit.uz

**Чадвали нишондиҳандаи ҳолати китоби дарсии ба
иҷора додашуда**

Р/т	Ному насаби донишомӯз	Соли хониш	Ҳолати китоб ҳангоми гирифтани	Имзои раҳбари синф	Ҳолати ки- тоб ҳангоми супоридан	Имзои раҳбари синф
1.						
2.						
3.						
4.						
5.						

**Чадвали болоӣ ҳангоми ба иҷора дода шудан ва дар
охири соли хониш баргардонидани гирифтани китоб аз
тарафи раҳбари синф аз рӯи меъёрҳои зерин баҳо
гузошта мешавад:**

Нав	Ҳолати китоб ҳангоми бори аввал супоридан.
Хуб	Муқовааш бутун, аз қисми асосии китоб ҷудо нашудааст. Ҳамаи варақҳои ҳаст, нодарида, ҷудо нашуда, дар саҳифаҳо навишт ва хатҳо нест.
Қаноат- бахш	Муқова қач шудааст, канорҳои хоҳида, якҷанд хатҳо кашида шудаанд, ҳолати аз қисми асосӣ ҷудошавӣ дорад. Аз тарафи истифодабаранда қаноатбахш таъмир шудааст. Варақҳои ҷудошудааш аз нав таъмир шудааст. Дар баъзе саҳифаҳо хат кашида шудаанд.
Ғайри- қаноат- бахш	Муқова хат кашида шудааст, даридааст, аз қисми асосӣ ҷудо шудааст ё ки умуман нест, ғайриқаноатбахш таъмир шудааст. Саҳифаҳо дарида, варақҳо намерасанд, хат кашида, ранг карда партофта шудааст, китобро барқарор карда намешавад.